

TRACTATUS
 SECVNDVS.
 DE VSV.

Quomodo hæc nostra aqua incalescat
 & efferveat, an in ipsis venis vbi fo-
 cus calor est, an verò extra venas
 per continuitatem partium agente spiritu sul-
 phureo vehementer & magna in copia, indi-
 candum est, Deo volente, commodiore tempore,
 plura namq; de his nostris therms con-
 scribere in animo habeo. Nunc verò de temperie, viri-
 bus & vsu pauca referam. Et quantum ego ex
 destillatione, decoctione, ustione, & evapora-
 tione naturali, cui fides habenda est maxima,
 (propterea, quod in artificiali qualitas nova in
 aquas, quæ in ipsis non est, introduci potest)
 etiam ex gustu, visu, seu ijs, quæ ab aqua in
 canalibus & alijs in locis deponuntur seu sepa-
 rantur, tandem etiam ex effectu colligere potui,
 nostre therma constata sunt ex nitro salis parti-
 cipe, calcario saxo, alumine, spiritu sulphureo,
 rubrica, chalcantho, & bolo alba. Quod nitrum
 salis particeps contineant, probant cum multa
 alia, tum præcipuè gustus & visus. Illud enim
 copiose in ipsorum canalium parietibus concre-
 tum, nec non alijs in locis vt petris, adhære-
 scens.

scens cernitur : gustus etiam acredinem penetrabilem cum fervore ingentem percipit indicationes manifestas nitri. Salis etiam nota manifesta ijs fiunt qui gustu reliquos superant, & multis enim cum gustarent hanc aquam, salem in ea esse audiri, deinde etiam sensu salis nota deprehenduntur, Hi enim quibus cutis ab aqua usu tepidiorē corrosa est, de salis mordacitate & acredine saepe conqueruntur. Audiri etiam à senioribus incolis, cervos cum adhuc silvæ copiosæ essent, & paucæ domuncula, ad canales aquarum ligneos descendisse, & sal ab ijs abrafisse & linxisse. De saxo calcario res non est controversa, omnes enim saxum calcarium tam in canalibus quàm extra canales & terræ cuniculis copiosum cernunt. Alumen gustus refert, si præsertim aqua refrigerata fuerit. Visus, licet confundi propter coniunctionem cum nitro, sale, & saxo calcario, & quod sint hæc omnia eiusdem ferè coloris videatur, tamen alumen velut plumosum in quadam evaporatione in muro quodam fonti vicino concreta, ad sensum monstrari potest, ut in posterum nulli dubium, an alumen in his aquis insit, esse possit, etsi multos atq; præstantissimos medicos sciam, qui omnino alumen in his thermis nostris inesse negent. Præterea effectus quoq; monstrat, alumen esse in aquis nostris: roborat enim ventriculum, appetentiam excitat, & omnes partes nervosas

confortat, quod certè neque nitrum, neque calx & sulphur faciunt. Tandem etiam natura loci ostendit alumine imbutas has aquas esse. in vicinia enim fodinæ minera aluminosa reperiuntur. His igitur munitis argumentis affirmo, nostras thermas alumine quoque imbutas esse. Quod sulphur habeant, ostendit odor, qui est certissimus index sulphuris. Si enim quis vel vimen aliquod vel culmum straminis ad aquam destillantem suspendat, & per eum aliquot diebus & noctibus aquam descendere & destillare sinat, statim saxum calcarium circa culmum ad formam & figuram illius convolvetur & concreset, inde si culmum aut vimen extraxeris, statim cavitas illa, vnde culmus extractus est, odorem sulphuris spirabit & referet. Præterea saxi calcarij exustio sulphur commonstrat. Cum enim saxum calcarium iam ferè exustum est, ignis caruleus & flavus circa illud saxum errans spectatur, cum tetro odore qualis est sulphuris, vnde manifestissimum est, has aquas sulphur (etsi quidam Medici fuerint, qui illud quoq; negarint) habere. Ab isto autem igne, calcis ustulatores indicium sumunt, satis exustum esse saxum, & nunc calcem factam esse. Utrum verò spiritus sulphuris, an verò ipsa sulphuris substantia in his nostris insit, multi fuerunt qui dubitarent. Ego verò magis declino in eorum sententiam, qui spiritum sulphureum asse-

um asserunt, propterea, quod nunquam substantiam sulphuris deprehendere potuerim. Si enim substantia illius inesset; sine omni dubio illa circa fontem & scaturiginem concreta spectaretur, ut ego Neapoli à Pozolo alla sulphurata, sulphur in substantia circa ebullitionem concretum vidi. Sed ne mica quidem sulphuris in substantia ad hos nostros fontes cernitur. Unde miror, quomodo quidam Medici assisuerint, scribere has nostras thermas à prædominio esse sulphureas. Rubricam in aqua inesse ostendit quoque sensus & loci natura. Sensus quidem visus, ego enim in ijs canalium parietibus, ubi aqua lento fluxu destillat, rubricam vidi, atque eam manibus meis subpinguem tractavi. Feci etiam periculum cum ramo piceæ, quem aqua immissum, per duos dies & tot noctes ibi reliqui, post verò illos dies illum ramum rubricæ plenum extraxi. Loci etiam natura idem probat, si sensui credere nolimus, multas enim acidulas novi in vicinia, quæ rubricam producunt, ipse enim canales illos terreatos, per quos aqua acida labitur rubricæ plenos conspexi, & credo harum acidularum aquam in hac minera non nisi calore à calida nostra differre, etsi sciam multa alia esse quib. inter se differant. Chalcantum probat gustus, ego enim, ut ante indicatum est, venas virides non procul à fonte reperi, & mineram illarum gustans,

percepi astrictionem quandam cum acredine,
 immisi etiam decoctum gallarum in aquam cali-
 dam, & deprehendi eam colorem quandam sub-
 nigrum contrahere, quod certe non fieret, si om-
 nino nihil chalcantibi in aqua inesset: præterea
 sunt in vicinia vena multa chalcantose, ex
 quibus chalcanthum desumitur & excoquitur.
 Bolum albam & pinguem, calidam nostram ha-
 bere ostendit etiam visus, nam ad fontem &
 alia loca cernitur densata & compacta, & mi-
 scetur interdum in densatione cum rubrica. Vidi
 præterea colles statim in vicinia ex hac bolo con-
 flatos, per quos sine omni dubio aqua fluit, &
 ab ijs hanc materiam abradit, quæ feruore co-
 acta in materiam saxo calcario non absimilem
 abeat. Prædominantur in his relictis mineris
 nitrum & saxum calcarium. Sunt enim hæc due
 minere copiosæ in thermis nostris: nitrum enim
 non solum in ipsa aqua, sed in evaporatione quo-
 que copiosè inest, nec solum in parietibus cana-
 lium & alijs in locis accretum, sed etiam in ter-
 ræ pavimentis cernitur. Præterea ipsius abun-
 dantiam ostendit præcipua operatio, quæ in his
 aquis manifestè deprehenditur. Abstergit enim
 fortiter & potenter calida nostra, quod alias
 non fieret, si minor quantitas nitri inesset. Saxi
 calcarij copiam monstrat res ipsa, ubique enim
 illud spectatur, vbi hæc aqua fluit aut ebullit.
 Præterea tota hæc vallis, vbi oppidulum no-
 strum

strum situm est, calcario hoc saxo abundat, tandem operatio ipsa argumentum evidentissimum huius rei ostendit, saxum hoc in magna copia in calida hac inesse, validè enim & potenter exsiccet. Hæc actio in nulla reliquarum minerarum tam evidens & magna reperitur. Quapropter cum se sensui hæc ostendat, nullius etiam quam calcarij saxi propria esse videtur, etsi sciam in reliquis etiam vim resiccandi inesse, tamen illa tam valida & magna in calida nostra non inesset, si saxum calcarium abesset. Hæc duæ igitur minere, nitrum scilicet & saxum calcarium in his aquis nostris prædominantur: quod etiam præcipuè hæc duæ operationes comprobant, absterfio nimirum & resiccatio, seu quæ ex hac sequitur, consolidatio. Abstergunt enim, exsiccant & consolidant potenter, quod præcipuè in scabiosis & vlcibus magnis, nec non in tumoribus ex pituita & flatibus magnis, nec non catarrhis quarumcunq; partium frigidis & humidis notum & manifestum est. Reliquæ actiones ex alumine, sulphure, sale, rubrica seu ferri materia, & bolo alba pendent, roborandi scilicet, colliquandi & attrahendi. Ut autem de primis qualitatibus primo loco dicamus, de temperie calidæ huius prius aliquid referendum est. Et quoniam hæc duæ minere, nitrum scilicet & saxum calcarium, prædominium habent, & reliquæ quarum vires non tam æquè valentes

C 5 sunt.

sunt, cum his in agendo semper concurrunt, col-
 ligo hanc calidam aquam plus resiccare quàm
 calefacere, plus calefacere quàm refrigerare.
 Resiccatio enim non solum in saxo calcario, in
 quo maxima inest, sed etiam in reliquis, ut alu-
 mine, sale, præcipuè verò rubrica seu bolo al-
 ba, hæ enim minera etiam validè resiccant.
 Calefactio verò in nitro, sulphure, sale, & qui-
 busdam alijs, quæ ex partium tenuitate & acre-
 dine, non propria substantia & qualitatibus
 evidentibus calefaciunt, inesse manifestè senti-
 tur. Refrigeratio verò in alumine, rubrica &
 chalcantio. Atque refrigerat rubrica quidem
 non quatenus pinguis est, sed quatenus terre-
 narum partium & mater ferri est. Ita resicca-
 tio triplo vincit refrigerationem, duplo verò ca-
 lefactionem: Quod etiam ex eo manifestum fit,
 quod resiccatio non solum in calefactione, sed
 etiam in refrigeratione inest, nisi interdum in
 refrigeratione humectatio accidat per accidens,
 attractis nimirum humoribus in carne muscu-
 losa sub cute retentis. Ita si ex his qualitati-
 bus & actionibus vsum elicere velimus, omni-
 bus morbis frigidis & humidis, talibus etiam
 corporibus, præsertim humidis, quæ resicca-
 tionem & calefactionem postulant, aqua hæ
 prosunt, nec non calidis, si tepidis ijs & refri-
 geratis quis utatur. Quod ad qualitates secun-
 das attinet, aperiunt, penetrant, incidunt, re-
 solvunt,

solvunt, colliquant, attrahunt, corroduunt, ab-
 stergunt, astringunt & consolidant. Aperiunt
 & penetrant propter nitrum, incidunt cum ob
 hoc, tum ob sal, colliquant & resolvunt ob sul-
 phuris vim, nitri & aluminis. Attrahunt cum
 ob relatas mineras, tum etiam propter alu-
 men & atramentum & facultatem ferri, qua
 in rubrica inest. Ad attractionem enim duo
 hac praecipue concurrunt, apertio & colliqua-
 tio primum, deinde earum partium, in qui-
 bus humores colliquati consistunt, astrictio:
 priores duae operationes à nitro, sulphure &
 sale dependent, posterior vero ab alumine, atra-
 mento, & rubrica ferri particeps. His enim mi-
 neris subtilis nitri, sulphuris & salis quoque
 partes animantur, ut attenuati humores pec-
 cantes per astrictionem attrahantur. Corro-
 duunt & abstergunt propter nitrum, alumen &
 atramenti qualemcunque vim, sed aqua refri-
 gerata & tepidiore existente. Astringunt ob
 easdem mineras. Consolidant cum ob commu-
 nem reficcationem, tum etiam ob bolum al-
 bam, rubricam, & praecipue calcem, interve-
 niente levi astrictione, sed aqua calida, quan-
 tam quidem sensus ferre potest, non tepida &
 refrigerata existente. Quare autem diversas ha-
 beat vires, modo calida, modo tepida existens
 aqua, ut nunc corrodat tepida, nunc consolidet
 calida, in proprio capite referetur.

Ex his

Ex his autem indicatis facultatibus & affectio-
 nibus colligere licet, has thermas omnibus pi-
 tuitosis naturis, crassis & obesis, refrigeratis
 nimis & humidis corporibus conferre, omnib.
 morbis frigidis & humidis, frigidis vero ex sic-
 citate, & calidis ex humiditate. Quemadmo-
 dum etiam corporibus prodesse possunt, sed non
 eadem ratione: magis enim humidis quam sic-
 cis conferunt, si caliditas magna cum humidi-
 tate non coniungatur, nec obsunt siccis si sicci-
 tas non valde terrea, nec ex calida causa fue-
 rit, aliàs humidum magis impressionem aquæ,
 siccum minus sustinere potest. Ut autem rem ad
 speciem transferam, dolori capitis à frigiditate
 humida orto, medentur, ad epilepsiam quoq; &
 apoplexiam dispositis vtilis sunt. Novi enim ex-
 emplum incipientis apoplexia, quæ per vsum ha-
 rum aquarum est curata. Sed diligens omnino
 respectus & cura adhiberi debet, ne patientem
 in maius malum coniciamus, & fiat omnino
 apoplecticus is, qui ad apoplexiam erat disposi-
 tus, motis nimirum in capite humoribus, aut
 attractis novis eò, quod facile fieri posset, si sine
 discrimine aquis uteremur, aut non opportu-
 num stillicidium capiti applicaremus, novi enim
 exempla eorum, qui propter intempestivum stil-
 licidium facti sunt apoplectici, cum antè non es-
 sent. Profunt etiam vertigini, catarrhis frigidis
 & humidis, sed omnino etiam hoc observandum
 est, ne

est ne sine capitis aut aliarum partium mittentium purgatione patientem ad has aquas mittamus, aut sine discrimine bibere aut lavare sinamus, alias enim fieri posset, ut colliquatis & motis humoribus, novum malum vel in capite vel pectore concitemus. Prosunt etiam oculorum atq; aurium affectionibus frigidis, etiam tussi, dyssnææ, asthmatis, atq; similibus alijs affectibus, qui originem à frigidis, & crassis humoribus ducunt. Sed advertendum est, ne hi hectici aut phtisici sint, qui eiusmodi malis sunt obnoxij, ferre enim aquas has tales non possunt, præsertim si lavent. Si verò phtisis esset in principio, potionem suaderem, lotionem nequaquam, propterea quod potio non ita impleat ut lavatio cerebrum, nec colliquet sine evacuatione. Prosunt refrigerato ventriculo, sive is intemperiem frigidam per essentiam, sive per consensum, & contentis in eo frigidis humoribus patitur:

Intestinis frigidis, colicis doloribus, dysentericis, si febris non affuerit per essentiam, lientericis, atq; alijs passionibus intestinorum frigidis: Hepatis affectibus, si hi non in essentia visceris, sed instrumento & meatibus constiterit, item obstructionibus sine inflammatione, cachecticis, flatuosis. Item lienosis, calculosis, nephriticis, præsertim renum obstructionibus & ulceribus, habita tamen ratione caliditatis renum, quemadmodum in obstructionibus & frigiditate ventri-

ventriculi caliditatis hepatis. Vesica tumoribus
 atq; vlceribus. Uteri etiam affectibus varijs,
 si quis scopum habeat resiccandi & abstergendi,
 prosunt, præcipuè verò frigidis & humidis illi-
 us passionibus, cum propter hanc causam femi-
 na concipere non potest. Mensibus albis &
 menstruorum retentioni mirificè opitulatur.
 Etiam tremulis, sed non ex siccitate resolutis,
 convulsis, si propter plenitudinem & frigidos
 & crassos humores tales facti fuerint: si verò
 ob siccitatem & inanitionem, non prosunt. Ar-
 thriticis quoq; & podagricis, atq; omnib. ner-
 vorum passionibus ex materia frigida & crassa
 ortis, nisi eiusmodi affectus omnino inveterati
 sint, & nervosa partes omnino corrupta &
 dissoluta, aut arthritis & podagra à causa ca-
 lida & sicca dependerint: in eo enim casu ob-
 sunt. Item tumoribus pedum, sed non ex hy-
 drope, sed crisi aliorum affectuum aborta. Item
 scabiosis, leprosis, impetiginibus, serpiginitibus,
 & similibus affectibus propter penetrationem
 & incisionem insignem, nec non absterisionem
 & exiccationem ingentem. Vlceribus quoque
 magnis. Sed hoc observandum est, ut si vlcera
 sint à salsis & atrabilarijs humoribus, aut etiam
 biliosis, corpus prius antequam aquis viatur,
 bene purgetur, aliàs enim vlcera fiunt maiora
 stimulatjs & attractis illis. Videndum etiam ne
 illa vlcera ex morbo Gallico, aut adustis humo-
 ribus,

ribus, orta sint, in hoc enim casu aqua non profunt. De leprosis hoc affirmare possum, quod quidem in exterioribus partibus curentur, sed hoc metuo, ne epar magis ob lavationem incalasciat, quã in re ut affectus est periculosus, ita iudicio non vulgari est opus. Hoc tamen scio, ietur leprosi à potu minus incalascere, magis verò à lotione. Gallica autem lue infectis in lotione obsunt, in potu verò non sunt inutiles. Lotio enim perinde excalefacere hepar aliàs præter naturã calidum, nec non vlcera cutis consolidare potest, cuius ratione virulentia illa Gallica retrocedere, & hepatis naturam vehementius affligere potest: vnde quidam aut in febres aut marasmmum incidunt, aut cachectici aut omnino hydropici efficiuntur, quemadmodum experientia quotidiana hæc ostendit. Profunt etiam dislocationibus articulorum & distortionib. Exempla enim aliqua novi, quibus tendines & ligamenta exicatis humiditatibus roborata fuere, & articulus ad suam constitutionem redire incepit. Ac quemadmodum hæ aqua omnibus morbis frigidis adversantur, eosq; frangunt & debilitant: ita calidos affectus nequaquam pellunt, propter eam quam habent cum illis similitudinem. Quapropter diligens & accurata observatio necessaria erit, ne in his erremus. Ut autem rem breviter absolvam, P R I M V M referam, quib. aut prodesse aut obesse aqua nostra possint.

D

S E =

SECUNDO, quibus aut intra corpus affumi, aut externas illius partes lavari tantum, aut utrunq; conveniat.

TERTIO, quodnam tempus sit commodè accedendi thermas nostras, atq; ijs utendi.

QUARTO, quomodo patientes se preparare debeant antequam eas accedant.

QUINTO, quæ observari ab illis conveniant in usu ipso.

SEXTO, quæ post usum ipsos facere oporteat, cum vel adhuc in thermis sunt, vel iam discedunt. Atq; de his sex capitib; aliquid ordine commemorabo.

CAP. I.
DE IIS, QUIBUS AVT
PRODESSE AVT OBESSE
thermæ nostræ queant.

ETSI paulò antè de morbis, quibus calidæ nostræ prodesse, quibus etiam obesse queant, aliquid relatam sit: tamen cum eam rem vix tetigerim, placuit mihi peculiare caput huic inscribere, & pluribus verbis eam explicare. Duo in hac tractatione consideranda sunt. corpus in quo morbus hæret aut futurus est. Sæpe enim contingit, ut consideratione naturæ morbi, aquæ ad usum necessaria videantur, corporis autem vel imbecillitate, vel extenuatione, vel caliditate & siccitate impediuntur. Al-

TUM

rum est morbus ipse. Ac quod ad corpus attinet, considerandus est primò habitus illius. Si enim robustus ille & musculosus fuerit, esse morbum frigidum patiat, idoneus ad harum aquarum usum censei debet potius quàm contrarius. I I. Si corpus humidum fuerit. facilius enim & felicius aqua impressionem ferre poterit, quàm siccum & extenuatum. I I I. Si bene perspirabile fuerit. Corpora enim plethorica aut obesa, in quibus aut humores copiose abundant, aut magna & multa sunt obstructiones, ad aquas nostras, nisi prius evacuentur & obstructiones auferantur, mittenda non sunt. I I I I. Si aliquod ex principibus visceribus non fuerit ita corruptum, ut in illo virtus dissoluta sit, quæ amplius officium suum non ritè obeat, ut cum vel hepar non sit refrigeratum, aut cerebri destructa temperies, sed benè se secundum naturam habeat & munus suum perficiat, qua in conditione imbecillitatem illius secundum partem instrumentariam, non secundum similem introductam, non excludimus. V. Si venæ late fuerint, si præsertim aquæ intra corpus assumi debent, assumuntur enim sine molestia à patientibus, & facile quoque secernentur. VI. Si facultas & attrahendi & expellendi robusta fuerit, ita enim aqua ad læsa membra citius attrahetur, & cum tempus erit felicius expelletur, cum aliàs retineri possit magno cum

egrotantis malo & periculo. VII. Si bene
 evacuatum prius & preparatum fuerit, ante-
 quam aquis nostris uti incipiat, nihil enim est
 perniciosius, quam si corpora impura aut bibant
 aquam, aut in ea lavent. Quae de ijs diximus,
 qui cum fructu & utilitate calidis nostris uti
 possunt, ea ferè etiam de ijs quibus nocent, com-
 memorari poterunt, ducta ratione à contrario
 sensu. Vel enim morbo, aut natura imbecillitate
 extenuatis corporibus, aut viribus admodum
 languidis, aut natura & morbo calidis & siccis
 corporibus, aut marasmo, aut hectica, aut
 phisi afflictiis, aut vehementer purgatis, aut
 merore & tristitia aut ira quoq; perturbatis,
 aut viscera omnino corrupta, aut angustias ve-
 nas, aut virtutem attractricem & expultricem
 infirmam habentibus, aut corporibus etiam ante
 non purgatis: omnibus ijs & corporibus &
 morbis obesse possunt. Est tamen notandum
 hoc quoq; aliter in lavatione, aliter in potu af-
 fici corpora. Sicca enim corpora, si morbis frigi-
 dis detinentur, magis aquae potum tolerare po-
 terunt quam lavationem, potus enim tantam
 impressionem facere non potest, quantam lava-
 tio, quae cum eo, quod habitum corporis magis
 resecat, virtutum etiam debilitat, & corporis
 perspirationem, διαπνεύσις Graecis dictam, impe-
 dit. Potio autem tantam, quantam ipsa lavatio
 resiccationem efficere non potest, nec corporis
 spira-

spiramenta cohibere, nec sitim commovere.
 Sed de hoc pluribus alibi. Nunc ad alteram huius capituli partem accedo. Morbos non omnes aqua nostra fugare possunt, sed solummodo frigidos & humidos, vel etiam frigidos & siccos. Sed observandum est, horum morborum non esse genus unum & idem, sed plures differentias, secundum quas & prodesse & obesse aqua nostra possunt. Quidam enim frigidi morbi sunt in fieri, quidam in factio; quidam recentes; quidam vetusti; quidam confirmati, quidam incipientes; quidam acuti quidam non, quidam ratione principum membrorum periculosi existunt, quidam minus ob rationem contrariam; quidam contumaces, quidam facile solubiles; secundum quarum differentiarum rationem & prodesse & obesse calida nostra possunt. Morbus enim, ut loquuntur, in fieri facilius tollitur quam morbus in factio; nondum enim partes similes mutatae, sed organica tantum leviter affecta sunt, quo tempore calida haec talem affectionem facile, si in usu caute procedatur, removere poterunt. Aperire enim eas meatus, & fundere & educere humores, ante est indicatum. Recentes quoque morbi facilius solvuntur quam inveterati, propterea, quod recentes nondum eam, in qua haerent, partem mutarint, aut temperiem illius corruperint, aut humorem peccantem illi familiarem fecerint,

ut morbis vetustis mos est & consuetudo.
 Confirmati autem morbi, si praesertim in parti-
 bus principibus constiterint, omnino restitui
 non possunt. Voco autem confirmatum morbum
 eum, qui eam partem corporis, in qua consti-
 tit, ad suam naturam convertit, eum ad mo-
 dum, ut pars illa non amplius suam temperiem
 & virtutem obtineat, nec officium suum faciat,
 sed cum morbo (ut ita dicam) sit unum &
 idem. quo tempore medicamenta manus suum
 obire non possunt, ac propterea in hoc casu eius-
 modi corpora ab aquarum usu removenda sunt.
 Acuti autem morbi, quia cum magno periculo
 sunt, & sit eorum non una forma & natura,
 ideo simpliciter sine distinctione aliqua, certi
 aliquid affirmari non poterit. Quidam enim mor-
 borum acutorum ladentis humoris copia affli-
 guntur, vires autem habent robustas, his pra-
 missa autem legitima corporis evacuatione, aquae
 concedenda sunt. Cum enim vires robuste sint,
 ab his facile solvi non poterunt, nec fusus iam
 humor & motus aliquid moliri valebit. Qui-
 dam verò morbi acuti vires habent imbecilles,
 & cum copioso humore conflantur, hi ab
 aquis nostris omnino arcendi sunt. periculum
 enim esset, ne vires magis debilitata à fuso hu-
 more & moto opprimerentur & suffocarentur.
 Quidam verò vires habent languidas, & hu-
 moris pauca adest quantitas. Hi ita tractandi
 sunt,

sunt, ut per aqua usum virtus valde non affligatur, nec remaneat in corpore humor peccans. Qui vero morbi acuti a lesione principum membrorum pendent, hi ita tractandi sunt, ut magis ad naturam & robur illorum conservandum respiciamus, quam ut curam nostram in morbi curationem totam conferamus, quo casu interdum ab aquis abstinendum erit, & curandum princeps membrum, interdum vero illis utendum. Sed de his quoque alio tempore. Contumaces vero morbi si princeps membrum non occuparint, aut virtutem non habuerint languidam, ad aquas admittendi sunt: habita tamen ratione eius, quod quemadmodum sensim & longo tempore in partem irrepsit & facti sunt contumaces: ita sensim quoque per usum aquarum lentum & moderatum tollantur. Voco autem contumaces morbos, qui vel propter humores tenaces duriores sunt, aut nimis alte parti sunt infixi, aut in parte frigida haerent, ut difficulter mutari & solvi possint. Morbi vero qui motum habent velocem, ut nunc in principes, nunc in alias partes irruere possint, hi, nisi aut evacuatio, aut humoris in alias partes ductio, aut revulsio praemissa fuerit, aquarum usum sine maiori periculo experiri non possunt.

CAPVT II.

D 4

D 5

DE IIS QVIBVS AQVAE
 POTIO TANTVM, VEL
 lavatio tantum, vel utrunq;
 conveniat.

VT rectè intelligi queat, qui morbi aquae
 potionem tantum postulent, duo conside-
 randa veniunt. Natura nempe corporum, &
 morbus. Quod ad naturam corporum attinet,
 considerata est I. illorum temperies. II.
 habitus. III. robur viscerum principaliorum.
 IIII. facultas. V. via ipsa. Quod ad tem-
 periem attinet, aqua potio adhibenda est ijs,
 quorum temperies fuerit frigida & humida, vel
 calida & humida, vel sicca etiam, sed non ex
 caliditate. Calida enim & humida temperies
 non ita à potione leditur, quemadmodum à
 lotionem, nam potio non ita calescit & resiccat
 ut lotio. habeo huius rei & rationem & expe-
 rientiam. Rationem quidem, quia potio hume-
 dat & refrigerat per accidens. Humeclat qui-
 dem, motis & colliquatis humoribus frigidis.
 Refrigerat attractis & excretis à natura par-
 tibus aquae calidioribus & subtilioribus, & re-
 lictis crassioribus & frigidioribus, ut aluminis,
 ferri & chalcanti. Experientiam, quia multos
 cognovi etiam calidae naturae, qui sitire se nun-
 quam, cum aquam biberent, sunt professi, imò
 se minus quam antè sitire affirmarunt. Sicca tempe-

temperies quæ ex frigiditate dependet, facilius etiam potionem tolerat quam lotionem, ob siccitatem, quæ in lavando augetur & virtus labefactatur, non enim tantam potio impressionem facere potest quantam lavatio. propterea, quod aqua in potu assumpta non diu, quemadmodum in lotione consistit & moratur, sed facile secernitur: cui accedit etiam hoc, quod vis aquæ in corpore mutetur, circa corpus autem hærens integra permaneat: unde minores potio, maiores verò lotio impressiones facere potest. I I. Considerandus est habitus. Habitus enim tenuis & macri corporis, qui propter antè indicatas rationes lotionem vti non potest, ad potum potius quam lotionem admitti debet, ob minorem viriū resolutionem, nisi viscera interiora & primaria nimis essent debilitata, unde magna colliquatio & virtutis destructio metuenda sit, in eo enim casu à potione abstinendum. Habitus verò rarus cui caliditas adiuncta est, nisi alia assint quæ suadeant, potionem non aequè fert vt densus. Commoventur enim in illo habitu multi sudores, & incalescit corpus, quod omnino dum aqua bibitur vt revulsioni contraria & molesta, vitari debet, non enim sudare bibentes debent. Densus verò non ita ad sudandum paratus est, I I I. Robur viscerum principalium hic etiam spectandum venit. Si enim sive cerebrum seu hepatis robur adhuc habeat, & ab humoribus

D 5

multis

multis & copiosis non aded obruatur, potio
 in hoc casu non erit inconueniens. Si verò cere-
 brum, præcipue verò hepar, & secundum suam
 tempericem & essentiam, virtutem & robur su-
 um, præsentè etiam multorum humorum copia,
 penè amiserit, potio caveri debet. humores enim
 illi nimis funderentur & morerentur, & virtus
 iam admodum & extremè languida, nec illos
 nec aquam regere amplius posset, vnde virtutis
 extinctio & suffocatio. Quod si contingat vt
 ventriculi frigiditas & languor potionem postu-
 let, hepar verò & renes sint valdè calidi, in hoc
 casu viscera illa calida ante potionem & intrin-
 secus & extrinsecus munienda sunt, ne aqua il-
 lis obsit. I I I I. Facultas est consideranda.
 Si enim facultas & attractrix & expultrix va-
 lida fuerint, tolerari potio potest: si verò non
 fuerint, minus. Fieri enim aliàs posset, vt aqua,
 vel quia non attraherentur vel non expelleren-
 tur, retinerentur, magno cum patientis incom-
 modo, & interdum etiam periculo. Quemad-
 modum multos vidi, qui propter hanc & aliam
 causam ex retentione aquæ malè habere cœpe-
 runt. V. Via consideranda. Via siue sint me-
 tuum, viscerum seu caritatum venarum, si laxæ
 sint (quod ex corporis raritate & venarum
 amplitudine & latitudine deprehendi potest)
 & magnæ, aquæ potionem admittunt. Citius
 enim illa & melius ad loca convenientia pene-
 trare,

trare, & rursus cum tempus est, inde redire & egredi potest, sine etiam obstructionis metu aut inflationis periculo. Hac de natura corporum relata sint satis.

Quod verò ad morbum attinet, sex hæc capita consideranda sunt. I. Subiectum ipsum, in quo morbi natura hæret. II. Humoris qui morbum facit qualitas. III. Quantitas. IIII. Motus illius. V. Locus, utrum in primis venis humor, aut alio in loco consistat. VI. Tempus. Quod ad subiectum attinet, si illud, ut supra est indicatum, non fuerit calidum & siccum, aut ex siccitate & caliditate extenuatum, nec à morbo ita confectum & debilitatum, ut aqua impressionem vel non tolerare vel non expellere possit, sed supra propositas condiciones habuerit, rectè patienti aquæ potio tribui potest. II. Quod ad humoris qualitatem attinet, si ille non fuerit calidus & siccus, sed frigidus & humidus, vel etiam frigidus & siccus, si etiam incisus & attenuatus fuerit, potio non est prætermittenda. Nullo enim modo assumenda est intra corpus aqua, si humor viscosus & contumax non antè fuerit præparatus, aliàs enim inflationes fiunt & magna molestia in corpore, nec aqua bene secernitur. Non sit etiam, ut paulò ante ostensum est, calidus & siccus. Cum enim hæc aquæ valdè calefaciant & siccant, siccis & calidis humoribus adhibendæ

NON

non erunt, sed contrarijs. Possent enim vel febres vel alias partium principum inflammationes excitare. Frigidis verò vtilis sunt, densitatem enim & crassitatem illorum dissolvere, viscositatem abstergere, & humiditatem naturam gravantem consumere possunt. III. Humoris quantitas spectanda est, Si enim humor, qui corrigi aut educi debet, fuerit exiguus, rectè assumitur aqua, Sin autem illius fuerit magna copia, vt plerunq; contingit in obesibus & alijs corporibus, quæ facillè pituitosos humores generant & colligunt, iisdemq; non purgatis nullo modo aqua propinari, nisi præparatio in quibusdam præcesserit, debet. Potest enim humor ille tam copiosus, colliquatus & fluidus factus, aut *σπαστικός*, aut refrigerationem partis alicuius principis, aut etiam suffocationem asferre. Novi enim exemplam in fœmina nobili, quæ cum plethorica esset, & sine præparatione & purgatione his aquis nostris uteretur, incidit in magnam *σπαστικήν*, & flatibus ex humoribus illis copiosis resolutis, in dysenterones & punctiones & tormina non vulgaria. Evacuata autem alvo, & materia viscosa in magna copiaeducta, redijt ad priorem corporis constitutionem.

III. Ad motum quod attinet humoris, si ille mobilis fuerit & turgeat, potio optimè conferet, lavatio nequaquam, quæ potius huc atq; illuc humorem in corpore agitabit, quàm vt illum

illum evacuare, ut potio solet, possit. Advertendum tamen est, si humor nimis mobilis circa viscus aliquod precipuum, ut exempli causa; cerebrum consiterit, ut in deliberatione de aqua assumenda, cauti simus, ne erremus & patientem in periculum deducamus. Est etiam hoc non prætermittendum, ne cum humor mobilis sit ratione partium extrema imbecillitate & intemperie, sine discrimine potionem patienti suadeamus. Novi enim huius rei exempla, ubi in hoc casu potio non bene successit. Præterea hoc notandum est, ne cum humor viscidus, tenax & immobilis sit, aquam propinemus, sed prius ipsum aut digeramus aut evacuemus, aliàs enim tormina & inflationes, atque alia gravia symptomata excitantur, nec aquæ excretiones memorabiles contingunt. V. Locus considerandus est. Si enim humor in cerebro, aut ventriculo, aut intestinis, aut jecinore aut liene, matrice, renibus, vesica, & similibus alijs interioribus partibus hæserit, potio commoda erit, lavatio non perinde, attenuat enim & abstergit & attrahit & evacuat humorem potio, lavatio verò revellit eum & colliquat intempestive, præcipue autem potio prodest ijs partibus, quas aqua substantialiter permeat, ut ventriculo, intestinis, hepatis, renibus, vesica, atque alijs. Reliquis verò, ad quas vapor aquæ pervenit, etiam utilis est, propter insignem illius penetrationem,

sed illa post à lavatione adiuvantur. Non autem
 aqua solummodo humores corrigit & educit ex
 ijs visceribus, sed etiam ea calefacit & roborat.
 Testis est ratio, quæ à natura minerarum sumit
 tur, & experientia. VI. Tempus quoq; ob-
 servandum in potione est, & quidem generale
 & particulare. Generale potionis tempus est,
 cum humores moveri incipiunt, & natura ro-
 busta est, illud verum tempus est. Alio vero
 tempore, ut hyemali, ubi humores contumaces
 sunt, & non facile moventur, non confert.
 Quomodo non confert si ydem nimis cali-
 di & siccì, etiam nimis mobiles fuerint, vel
 etiam natura & virtus fuerit languida, ut ca-
 nicalæ ortus tempore contingit. Autumnale ve-
 rò tempus, quia virtutem revocat, & humores
 refrigerat, nec non aërem calidum temperat,
 utile censetur ad potionem. Particularis autem
 temporis consideratione venit spectanda conco-
 ctio. nisi enim cibus vesperi assumptus beve co-
 ctus fuerit, maxè bibi aqua commodè non po-
 test, cruditates enim relicte per potum ad hepar
 & renes raperentur. Ideoq; assumendus est ve-
 speris cibus paucus & digestionis facilis, curan-
 damq; ut somnus bonus fiat & continuetur.
 Est etiam hoc notandum, ne aquam bibamus
 priusquam alvi deiectio facta sit, propter præce-
 dentem causam. Atque tantum de his, quibus
 potio aquæ conveniat, quibus etiam obsit, sit
 comme-

commemoratum. Contingit autem sepe, ut hi quibus potio prodest, post etiam, absoluta illa, lavatio non obsit.

Quod ad lavationem attinet, I. lavare debent hi, quibus metus est de colliquatione magna, qua ex partium magna imbecillitate dependet, & à potu concidatur. In eo casu lotionem brevi & non vehementer calida patientes uti debent, ne imbecillitas oriatur & lipothymia. II. Considerandus est habitus. Si enim musculosus & robustus fuerit, nec non venas ampliores habuerit, bene lavatio conveniet. Si vero extenuatus, vel siccus & calidus extiterit, nequaquam illa conferet, solvuntur enim vires. III. lavatione utendum, cum morbus in habitu muscoloso, aut in alijs partibus nervosis & articulis fuerit: facilius enim & commodius ab illa morbus discutietur & solvetur, quam à potione, nisi in eo casu quis membra mandantia evacuare & corroborare velit. IIII. Ut melius tertium hoc caput explicetur, prodest lavatio partibus exterioribus refrigeratis, resolutis, convulsis, sed non ex inanitione & siccitate, aut morbo Gallico ita affectis. In eo enim affectu magis illa obest propter ingentem resiccationem, quam partibus illis infervet: ex frigiditate autem & humiditate ijs affectibus ortis prodest. V. Si iuncturae & articuli doloribus ex materia frigida & humida infestentur, lavatio

lavatio adhibenda (evacuatis tamen prius evacuan-
 dis) omnino erit. dissolvetur enim crassus
 & frigidus humor, & partes nervosa & arti-
 culi roborabuntur. Adverendum tamen est, ne
 eiusmodi dolores à materia biliosa & sicca, aut
 à morbo Gallico ortum trahant, aut articuli &
 nervosa partes à diurna fluxione omnino cor-
 rupti & destructi sint: In eo enim casu lotio
 obest, novi enim quorundam exempla. V I. Si
 corpora obesa aut cachectica, aut tumoribus
 flatuosis affecta fuerint, potius lavatio conferet
 quàm potio, extenuat enim & discutit, & ha-
 bitum resiccat. Omnino autem in lavatione vi-
 dendum est, ut de virtute constet, & prius in-
 teriora viscera à noxia materia purgentur &
 liberentur, ne affluxus fiat. Quæ igitur de po-
 tione & lavatione commemorata sunt, ea quia
 non ita intelligat, ut univrsis his, quibus potio
 conferat, non etiam lotio proffit, & econtra.
 Sed quod quidam sint, quibus lavatio non con-
 ferat, nisi potionem præmittant, & sint quidam
 morbi & partes corporis, quæ magis potionem,
 sint & alia quoq; quæ lotionem potius deside-
 rent. sint etiam alij quidam, quorum causa hæc
 distinctio instituta est, quib. potio tantum com-
 petat, sint etiam alij quibus lavatio tantum.
 Lavationem (quod superius etiam inculcatum
 est) vitare debent febricitantes, morbo Gallico
 laborantes, calidi & sicci corpore & humori-
 bus

bus, phthisici, heſtici, extenuati & reſiccati ex caliditate, & ſimiles alij, qui ob viſcerum nimiam debilitatem aut caliditatem agrotant, etiam ea mulieres quibus menſtrua oboriuntur, quemadmodum & potionem, lavationem quoq; vitare debent. Omnino autem curandum, ne hi, qui aut in ſyncopen aut lipothymiam, aut catarrahum ſuffocantem, aut in apoplexiam & epilepſiam incidere parati ſunt, vel etiam quibus caput facile impletur, aut qui affectibus animi laborant, & mœrore & triſtitia conficiuntur, aut ira nimis inãulgent, ſine reſpectu & diſcrimine lavatione vtantur. movet enim & fundit vehementer humores aqua noſtra. Conferet autem & potio & lavatio ijs, quibus malum ab interioribus partibus ortum ad exteriores deducitur eaſq; infeſtat, hac tamen lege, vt primis certis diebus uſq; continuis, aquam intrã corpus aſſumant, poſt abſoluto potũ etiam lavent, vt melius ablato affluxu malum in extrinſecis partibus hærens diſſolvatur & diſcutiatur. Peſſimè autem faciunt hi, qui confuſè & ſine ordine nunc bibunt nunc lavant, ſive hoc fiat eodem die, ſive alternis diebus. Contrarijs enim motibus natura affligitur, & revulſiones ſunt periculoſæ. Sed de hoc in proprio capite, nunc ad tertium caput accedendum eſt.

CAPVT III.

E

Qvò

57
QVO TEMPORE AC-
CEDENDVM SIT AD
thermas nostras.

QVIBVS igitur potio magis vel ea sola,
quibus etiam lotio potius eaq; sola con-
veniat, iam indicatum esse existimo. Nunc de
tempore anni, quo & bibere & lavare utile
sit, agendum est. Et quoniam hoc cum ijs, quibus
facilem humorum fusionem & eductionem,
corporis etiam humiditatem & robur requi-
runt, consentire videtur, particulariter magis
hanc considerationem instituemus, ut intelliga-
tur quale illud tempus esse debeat, quod tam ad
portionem quam lavationem aptum esse possit.
Ad portionem igitur seu lavationem necessaria
primò est bona aëris externi temperies. II.
Apertio meatuum & laxatio. III. Corporis
humectatio. IIII. Humoribus fusio & at-
tenuatio. V. Virtutis naturale robur. Quod
ad aëris commoderatam temperiem attinet, sci-
endum est, hyemale tempus, quod frigidum est,
omnino ineptum esse ad harum aquarum usum,
cum quia hoc tempore humores fixi partibus,
& natura sua tenaces sunt, unde evacuationes
difficiles, tum etiam, quia aëris externa frigi-
ditate humores aqua attenuati iterum inspissa-
rentur, aut moti ad interiora viscera compelle-
rentur, unde angustia, febres, & alia incom-
moda,

moda, tum etiam quod corpus poris suis aper-
 tum laderetur. Tempus autem illud quod leo &
 canicula definiunt, quia plerunq; est astuosissi-
 mum, ideo non idoneum ad usum censetur, cum
 quia corpora debilitat & resecat & calefacit,
 tum etiam quia calidos & siccos humores ge-
 nerat, vnde febres & similes alij affectus obo-
 riuntur: Novi enim exempla huius. Anno enim
 superiori, qui fuit 69. in agro Patavino pluri-
 mos aquis Aponensibus & vicino luto S. Petri
 vsos, ob ingentem astum in febres incidere vidi,
 vnde excellentissimi viri medici Patavini, ex
 quorum numero erant D. Aloysius Bellecatus,
 & Hieronymus de Capitibus vacca, omnia sua
 consilia de vsu aquarum calid. Pat. suscepta
 coacti fuere differre propter inopinum astum il-
 lum. Temperies igitur media aëris eligenda est,
 quæ nec propter frigus halitus excrementitios
 egressum rimantes inhibeat, aut eos repellat,
 vel propter caliditatem, calidos humores gene-
 ret, & virtutem debilitet, qualis est vernalis
 & autumnalis. I I. necessaria est partium seu
 meatuum apertio & laxatio. Ha contingunt,
 cum aër post hyemem ab accessu Solis calefcit,
 & humores moventur & funduntur, quod non
 solum in animantibus, sed plantis & ipsa terra
 contingit, cum omnes res nascentes commoven-
 tur, & ad exoneranda sua excrementa insur-
 gunt. Aperiuntur autem pori, vel quia calor

hoc facit, vel quia ob humorum copiam & motum naturalem hoc contingit. Est autem verum tempus quo hoc fit, atq; ideo illud ad usum thermarum est commodum, quo omnium rerum purgatio fieri solet. III. Accedendum est ad thermas cum corpus humectatur. Humectatur autem verno tempore & naturaliter & accidentaliter. Naturaliter quidem tum, quia sanguis & alia materia humida moventur & augetur, tum quia hoc tempus natura sua humectat: accidentaliter vero quod humores excrementitij concitentur & colliquantur. Humiditas autem corporis partim ad meliorem aquae assumendae evacuationem, partim ad impressionem illius suslinendam prodest. IIII. Veniendum ad thermas has, cum in corpore humores funduntur & attenuantur, eo enim tempore, quo tenaces & viscosi sunt, & difficulter moventur, aqua vitanda sunt, ob superius etiam commemorata, quae evenire possent, symptomata. Sed videndum, ne propter nimiam fusionem & attenuationem iam humores incipiant nimis calefieri & resicari, eo enim tempore non est ad thermas accedendum. Relinquitur igitur tempus verum, quo nec nimis viscosi aut durissimi, nec nimis calidi & siccissimi sunt humores, sed medium servant fusi & attenuati. V. Est ad thermas veniendum eo tempore, quo virtus robusta est. Est autem eo tempore

tempore

pore robusta, quo refecta est à labore, quod
 contingit post hyemem, cum ver imminet. nam
 hyemali tempore non solum virtus plantarum,
 sed etiam animantium atq; hominis ipsius refi-
 citur & corroboratur quiescendo & alimen-
 tum assumendo. Est etiam robusta virtus tum,
 cum generalis rerum purgatio imminet, oportet
 enim eam validam & firmam eo tempore
 esse. Est autem vernum tempus, quo omnia
 pura, sobria & cœva purgantur, quapropter
 illud tempus ad vsum aquarum erit aptissimum.
 Probatum igitur esse reor his quinque capitibus,
 ver omnium tam ad potionem quam lavationem
 esse convenientissimum & saluberrimum, &
 minus nocivum: cum quo & coniungi potest
 principium aestatis. Hoc incipit, cum arbores
 gemmas protrudere & florere incipiunt, &
 succus redit omnibus herbis, quod plerunque
 mense Aprili oritur, & cum principio aestatis
 coniunctum durat vsq; ad canicula ortum. Re-
 liqua duo, hyemale, & pars quaedam aestatis,
 qua leonis & canicula ortu & spacio definitur,
 in vsum aquarum non sunt recipienda. Plerunq;
 enim vel aestus magni vel frigora excitantur,
 qua vtraq; thermis vtentibus non sunt commo-
 da. Autumnale verò tempus, quia neque caloris
 neq; frigoris excessum habet, ab vsu non est ex-
 cludendum. Hoc tamen observandum est, ne ij
 qui aqua vtuntur, lavando nimis longè moren-

rur. in balneo hoc tempore, periculum enim esse
 posset, ne in febres aut lipothymiam aut con-
 vulsionem, aut debilitatem virium incidant.
 Cum enim hoc tempus sit siccum, & præcesserit
 quoq; tempus siccum, quo virtus aliàs languida
 facta est, facile accidere posset, vt eiusmodi
 symptomata concitarentur, eaq; eò magis, quò
 corpus aliàs calidum, & siccum vel extenua-
 tum morbo vel natura fuerit. Potio verò minus
 ladere quàm laxat: & potest, ob supra indicatam
 rationem. Atq; hoc omnino in laxatione spectari
 debet, aliàs verò hoc tempus ad vsum perinde
 vt vernum est admittendum. aër enim neq; ni-
 mis calidus est neq; nimis frigidus hoc tempore,
 neq; metuenda est humorum crassities & visco-
 sitas, neq; cutis densatio, & similia, quæ tam
 potaturis quàm loturis aliàs obstant. Incipit hoc
 tempus post occasum canicula, & durat vsq;
 ad hyemis principium. Contingit autem sæpe, vt
 circa canicula ortum apud nos temperatus aër
 sit, & propter altissimos montes, quibus ther-
 mæ quasi concluduntur, non perinde magnus
 æstus, vt patientes quoq; qui vel non adeo sunt
 obesei aut calidi corporis, hoc etiam tempore ad
 aquas nostras accedere possint, nisi peculiarem
 influentiam aëstri metuere velint, aliàs nihil esse
 posset quod obstatet. Atq; tantum de hoc ca-
 pite, quo probatum esse reor, vernale tempus
 cum principio æstatis coniunctum, quodq; sese
 vsq;

usque ad imminentem canicula ortum extendit :
 praeterea autumnale tempus, quod hyemis prin-
 cipium attingit ad usum thermarum esse con-
 veniens & aptum.

CAPVT IIII.

QVOMODO PATIEN-
 TES PRAEPARARE SE
 debeant antequam thermis no-
 stris vtantur.

DE temporibus, quibus patientes ad aquas
 nostras venire debeant, commemora-
 tum, vt reor, est satis. Nunc de preparatione,
 quae usum praecedere debet, aliquid est referen-
 dum. Consistit autem preparatio in his duobus,
 I. In corporis cura. I. I. in exterioribus, quae
 illi seruiunt. Quod ad corporis curam attinet,
 ea rursus dupliciter considerari debet: aut enim
 medicationem, aut rerum sex non naturalium
 rectum usum respicit. Medicatio rursus consi-
 stit in his tribus. I. in corporis affectione.
 II. In humoris, qui per aquam educi debet, cu-
 ratione. III. In corroboratione viscerum lan-
 guidorum. Quod ad corporis affectionem atti-
 net, si in primis venis, ventre, & vicinis visce-
 ribus, aut cruditas, aut superfluitas aliqua, aut
 obstructio contenta fuerit, cruditas concoquen-
 da, superfluitas eracuanda, & obstructio afe-
 renda

renda est, ne materia præter naturam ibi contenta, ab aqua in venas & ad principalia membra rapiatur & detrudatur, idq; faciendum non vehementibus medicamentis, ne virtus debilitetur, & ad aquæ usum tolerandum impotens fiat, curandumq; omnino, vt corpus purum atque à materia excrementitia evacuatum, si præsertim humidum, catarrhosum nimis, aut obesum & crassum illud fuerit, ad thermarum usum accedat. Novi enim exempla quorundam, quibus, cum nondum purgati his aquis vterentur, præsertim cum lavarent, tormina, punitiones, insolationes, vertigines, & similes alij affectus commoverentur. Lavatio enim in hoc casu plus obest quam potio, propter meatuum angustiam & difficilem diarrœam, & humores tenaces & multos. Ac quemadmodum hausturis aquam purgatio præcedens prodest, ita nullo modo ab ijs, qui lavare volunt, prætermitti debet. Symptomata enim gravissima excitarentur, si illa intermitteretur. II. Quod ad humoris qui educi debet naturam attinet, si crassus & viscosus fuerit, incidi debet vt aqua vis eò retius & feliciter vincere ipsum & educere queat, atq; id faciendum eò magis, quò crassior & viscosior fuerit, interdum etiam incidentibus aperientia & mediocriter attrahentia admiscenda erunt, si ille vel in profundioribus partium meatibus hæserit, aut nervosis consliterit. Multus vero

sus. verò minuendus erit, ne aqua magis illum
 fundens, periculum aliquod partibus principa-
 lioribus afferat. Si verò humor mobilitate
 sua inclinet ad princeps membrum, ab eo leniter
 avocandus, & ad loca convenientia & excre-
 ctioni destinata, deducendus erit. Atq; hæ condi-
 tiones in potu præcipuè observanda sunt, etsi in
 lotione quoque non sint inutiles. III. Quod
 ad viscerum corroboracionem attinet, si debile
 aliquod vel cor aut ventriculus, præcipuè verò
 cerebrum fuerit, ea ante usum, præsertim ante
 lavationem munienda & roboranda sunt, ne la-
 borent. Inprimis verò cerebrum, quod velut
 catinus est foco impositus, ne multi vapores,
 quos aqua nostra in omnibus corporis partibus
 commovet, in eo colligantur, vnde catarrhi pe-
 riculosi accidere possent. Quod si contrarie in-
 terdum in corporibus indicationes eveniant, vt
 ventriculus frigidus sit, hepar verò & renes
 calidi, in eo casu, quod aqua ventriculo conferre
 possint, renibus verò & hepatis nocere, hepar
 & renes vngantur cerato rosaceo, aut sanda-
 lino, aut vnguento comitisse, ne incalescant
 forte, aut in inflammationem, præsertim si pa-
 tientes lavent, incidant. Hæc in medicatione no-
 tanda sunt. Quod ad usum sex rerum non na-
 turalium attinet, patiens hoc tempore in calido
 aëre, & hypocaustis mediocriter calidis morari
 debet, vt melius humor in corpore peccans fun-

di. & meatus aperiri possint. Cibus & potus ex-
 incidentibus & mediocriter calefacientibus,
 item humectantibus, & aperientibus, quaeque
 sint facilis concoctionis & digestionis constare
 debet, ut & aqua melius ducere humorem, &
 corpus impressionem rectius ferre, & cruditas
 nulla generari possit. Vitanda autem omnino est
 repletio, ne aquae virtus atque illius actio obtun-
 datur & impediatur, & natura corporis pati-
 entis oneretur, quo minus perferre vim aquae
 possit. Vigiliae omnino caveri debent, haec enim
 & vires labefaciunt, & cruditates in corpore
 generant. Somnus igitur mediocri patientibus
 conciliandus, immodicus omnino vitandus, ut
 materia catarrhorum, quos haec aqua propter
 colliquationem, quam efficit, facile concitat, ge-
 neretur. Affectus animi, praesertim ira, tristitia,
 odium, moeror, imprimis autem moeror, quo ni-
 hil in usu harum aquarum est periculosius, vi-
 tandi sunt. Cavendi etiam alij his similes affe-
 ctus, qui humores & vapores commoturi, &
 ad loca non convenientia, quam quo motus aquae
 ferretur, deducturi essent. Quapropter elabo-
 randum est, ut mens quieta & leta sit, nam in
 perturbationibus animi aut pervertitur spiri-
 tus, aut debilitatur, unde symptomata periculo-
 sa evenirent. Motus fugiendus non est nisi im-
 modicus, qui aut lassitudinem, aut siccitatem, aut
 nimium sudorem affert. Fugiendus etiam est is,

qui

qui repleto & vitiosis humoribus impuro corpori contingit. Mediocris verò motus contentendus non est, nam & calefacit materiam evacuandam, & calefactam fundit, præterea deiectiones & excretiones, si præsertim matutino tempore aut aliquot horis ante prandium fiat, promoveret. Inprimis autem curandum, ut secessus alvi quotidie fiant & faciles sint, ad quam rem comparandam, cibus non est assumendus siccus & difficilis concoctionis, nec talis, qui viscosos & crassos humores generet, aliàs primæ venæ prævis humoribus impleantur, & in reliquis venas post, hepate præsertim calido, raperentur, & symptomata fierent gravia, quæ in lavatione multò maiora contingerent. Lotio enim constipatis & impuris corporibus est ad-versissima, potio non item. Atq; hæcenus de priorè parte. Nunc ad posteriorem de exterioribus, quæ corpori patientis servire debent, veniamus. Curandum est, ut conclavia balneis sint vicina, & tepido aëre præparata, ne patientis lotus & iam egrediens, à frigidiorè aëre latur. Videndum etiam ne locus, ubi ægri morantur, sit paludosus aut fumosus, aut aër conclusus, ut alterari non possit, aliàs enim cerebrum impleteretur, & rheumata concitarentur. Eligant igitur patientes loca commoda & non malè affecta. Sunt enim quadam loca, quæ magis ad questum, quàm hominum utilitatem &

COMMIO-

commoditatem sunt constructa, qua in re, ut
 popularibus meis consultum volo, ita eos ad-
 monitos esse cupio, ut non tam mercatura pro-
 priarum utilitatum, quam commodis & saluti
 eorum, quos hospitio excipiunt, inserviant, &
 secundum iusticiae normam in elocando ab ad-
 venis exigant id, quod aequum est: Multa enim
 multorum audiuntur querela, quibus ostenditur,
 nimis interdum advenas gravari ab hospitibus,
 dum singulis septimanis nescio quam pecunie
 summam pro hospitio pendere coguntur. Decet
 autem ut & modestiores & aquiores sint in
 elocando hospites, & serio cogitens, has nostras
 thesmas admirandum Dei donum esse, & pre-
 cio iusto contenti, gratias aeterno Deo pro illius
 possessione & usu agant. Sed praeter proposi-
 tum in huius rei mentionem incidi. Ac ut ad
 conclavia redeam, ea tepida esse oportet, & si
 opus est pro habitu, temperie & morbo pati-
 entis calida quoque, ut poris apertis exhalare
 vapores possint. Calidiora autem conclavia la-
 vantium esse oportet, minus calida bibentium.
 Lavantium enim intentio est, ut materia in ex-
 terioribus membris haerentes resolvantur &
 discutiantur, quapropter ut hoc rectius fiat,
 calidioribus opus est hypocaustis. minus au-
 tem calidis hypocaustis uti debent bibentes, ne
 corpus calescat & sudor provocetur. Lectulos
 etiam in promptu habere debet ager, ut post la-
 vatio-

rationem quiescere aut sudare possit. Hac de
quarto commemorata sint satis.

CAP. V.

QVAE OBSERVARI
A PATIENTIBVS
conveniat in usu ipso.

QUOMODO igitur patientes se prepara-
rare debeant, antequam thermis nostris
utantur, iam ostensum est. Nunc verò de mo-
do, quomodo uti debeant, aliquid referendum
est. Antequam autem advenæ vel bibere aquam
vel in ea lavare incipiant, vno aut duobus die-
bus post iter confectum requiescere, & humo-
rum commotorum quietem, & virtutis recrea-
tionem expectare, eoq; magis hi qui pedestres
huc veniunt, nec statim post salutatum hospi-
tem balneum ingredi debent, vt multi facere
consueverunt. Sequi autem eos oportet hanc no-
stram instructionem, non dependere ab opinione
vulgi aut hospitum, qui neq; mineræ gnari sunt,
neque quomodo, aut quando, aut qua in quan-
titate bibere aquam, & quomodo lavare pati-
entes debeant, adhibita ratione & respectu æta-
tis, sexus, temporis, virtutis & morbi, cogni-
tum habent: aliàs enim ægri errabunt, nec rectè
valetudini suæ consulent. Ac licet illi sese, quod
semper ad has thermas cõmorati sunt iactitent,
tamen

tamen hoc, quod ipsi putant, non sequitur. Nos enim ipsorum regula ad omnes morborum differentias & corporum circumstantias, veluti sutoris instrumentum ad omnes calceos accommodari potest. Non ego eos sperno, sed quod ex re & valetudine patientum futurum est, indico, & taxo ipsorum φάρμακον τὸ τῶν γυναικῶν & παλαιῶν γυναικῶν. Nec propterea malè habebit eos populares hac correctio, cum tantum illis tribuam, & tantisper eos instruam, quomodo & quando patientibus consilia sua communicare non debeant. Nec hic sunt consilia quorundam medicorum, eorum dico, qui naturam aquarum nostrarum non habent perscrutam, audienda, ne agroti malè thermis nostris utantur. Nescio enim cuius consilio sit introductum & usurpatum consuetudine, ut eodem die & bibant & lavent, mane quidem bibant, post meridiem verò lavent agroti. Ac licet hanc suam opinionem, eò quod aqua manè assumpta evacuetur, tamen in paucissimis hoc contingit, ac ferè in nullo, in plurimis verò, imo in omnibus, aliquid aqua in habitu corporis remanet, est enim diuretica, & ad venas transit, unde tam parvo tempore evacuari ita non potest, ut corpus ad lavationem eodem die sit idoneum. Præterea contrarijs motibus & revulsionibus natura saugaretur & affligeretur. Quæ enim materia à superficie ad centrum per potum retracta essent,

essent, ea iterum à centro ad superficiem per
 lavationem motu planè contrario evocarentur
 & raperentur. Præterea vsitatum est in nostris
 thermis, vt vno die bibant aquam, altero la-
 vent. Hæc consuetudo etsi tolerabilior priore
 esset, tamen quia & in illa cōtrarij motus fierent,
 & natura ab actione sua avocaretur & turba-
 retur, nec vno die eum ad modum materia lo-
 tione prepararetur & funderetur, vt potione
 altero die educi posset, merito etiam rejcienda
 est. Absurda planè est consuetudo eorum ho-
 minum, quæ forsàn non medicorum consilio, sed
 opinione imperitorum idiotarum esse cœpit, qui
 etiam dum lavant bibunt, & dum ituri sunt cu-
 bitum portionem bonam aquæ assumunt: Hæc
 consuetudo pessima est, & à nullo in posterum
 observanda & sequenda. Atq; hi sunt modi bi-
 bendi aquam, non idonei pro ægrotantibus pro-
 pter iam relatas causas. Modus autem, quem
 universi sequi debent, quiq; est desumptus ex
 natura rei, hic est, Ut ægri quinque vel sex, vel
 septem, vel pluribus vel paucioribus diebus,
 pro conditione morbi, habitus, temperiei, se-
 xus, virtutis, &c. continuè bibant, nec post
 prandium lavent, sed relinquunt & aquæ &
 naturæ & humori suum motum, ita corpus re-
 tèt sine naturæ afflictione & humorum contra-
 ria agitatione, evacuabitur, & ad lavationem
 idoneum efficietur. Idem etiam observandum
 est, s

est, si sola quis potione rti velit sine lavatione, vt continuis, non interiectis diebus, hoc fiat. Novi enim quosdam qui suadent, vt vno die bibatur aqua, altero intermittatur illius potio, & sic deinceps progrediendo. Hac consuetudo etiam non est laudabilis, nisi quis hanc sequi ob virtutis debilitatem aut alicuius symptomatici commotionem, cogatur. Ut autem res recte intelligi queat, proponam quadam precepta, secundum que totum bibendi tempus patientes regere debent. Alia enim sunt bibentium, alia lavantium precepta. Bibentes igitur observare debent, I. substantiam aquæ seu qualitatem. II. tempus bibendi. III. quantitatem. IIII. modum bibendi. V. Dietam. Quod ad aquæ substantiam attinet omnino curandum est, ne aqua haurietur tepida, id quod plerunq; contingit, si procul à fonte scaturiginis excipiat, longius enim fluendo multum amittit virium exhalantibus partibus subtilioribus, & remanentibus crassioribus & adstringentibus. Ideoq; ad ipsam scaturiginem excipienda est aqua, non quidem stanneo aut de plumbo candido confecto vase, sed testaceo vel lapideo, ne aqua plumbi candidi natura inficiatur. Estq; vas diligenter regendum, ne multum exhalet vaporum, ita enim earum mineralium vires, que aperiunt, penetrant, colliquant, & abstergunt, retinebuntur & permanebunt. Præterea caveatur, ne vel frigidâ

frigida vel tepidior assumatur, non enim tam validè operari, nec intra venas recipi poterit, sed calida, atque in tanto quidem calore, quantum sensus ferre poterit. Hoc tamen observato, ne calor tantus sit, qui corpus ita calefaciat, vt sudor provocetur, quod plerunq; ijs contingit, qui rarioris sunt habitus, calidioris constitutionis, & amplas venas habent. Hi igitur cum consideratione & respectu, præsertim quod aquæ calorem spectat, bibere debent. I I. Quod ad secundum attinet, tempus nimirum, quo bibere debent patientes, sciendum est eos ineptè atq; omnino contra rationem (vt antè quoque est indicatum) facere, qui post canam, cum ituri sunt cubitum, bibunt aquam, non solum concoctionem turbantes, sed cerebrum replentes, & crudum chylum ad hepar deducetes, vnde symptomata non levia, præsertim in pituitosis & calidis oriuntur. Malè etiam hi faciunt, qui in prandio assumunt aquam, quemadmodum hi, qui hoc faciunt cum lavant. Optimum autem tempus bibendi est, tempus matutinum, cum absoluta est concoctio & ventriculus est vacuus, nec virtus in alijs digerendis est occupata. Primum autem omniium curandum est, vt alvus à crassioribus fecibus, priusquam ingerat assumat aquam, evacuetur, alias enim materia pituitosa, quæ circa illas colligitur, ad hepar & venas ab aqua raperetur. Laborandum

F

sitant

etiam in hoc præcipue, vt nulla cruditas vel ob-
 prauum alimentum, vel somnum interceptum,
 vel ventriculi debilitatem contracta, in ventri-
 culo & intestinis remaneat, nam multis modis
 obest hæc potioni. Nullus etiam assit rugitus
 aut murmur ventris, hoc enim indicium est cru-
 dae alicuius & pituitosa materia, in eo hærentis.
 Hæc igitur vt caueri possint, assumendus est ci-
 bus & potus boni succi & facilis digestionis,
 nec multus, sitq; cæna brevis & lata, vt manè
 patiens idoneus sit ad potum, excessus verò
 cum cibi tum potus obstat illi, nec patienti est
 commodus. III. Quod ad quantitatem atti-
 net, sciendum est, certum numerum mensuræ
 aquæ & vrceorum, ad quem quilibet patiens
 velut ad amissam potionem suam accommodare
 possit, ob morbi, habitus, virtutis, sexus, ata-
 tis, temporis, etiam anni differentias, præscribi
 non posse. Sunt enim quidam, qui cum ascen-
 dendo ad summam mensuram peruenissent, sex
 & plures nostrorum cantharorum vna vice hau-
 serunt, tantamq; aquæ quantitatem ferre potue-
 runt. Fuerunt & quidem alij, qui vix dimidi-
 um canthari nostrati assumere potuerunt. Fue-
 runt item alij, quibus aqua vel ob siccitatem
 & densitatem corporis vel ob copiam viscido-
 rum humorum in ventriculo & intestinis con-
 tentorum, vel ob virtutis excreticis imbecilli-
 tatem, in parua quantitate assumpta non excreta
 sit,

sit, sed solummodo in magna. Reperti etiam sunt
 alij, quos aqua hac in minima admodum quan-
 titate exhibita evacuarit. Praescribi igitur men-
 sura certa & numerus vrceorum ob indicatas
 causas non potest. Sed à Medici iudicio, cui vis
 aquarum, & morbi natura perspecta esse debet,
 pendet. Quo in casu moneo extraneos medicos,
 ne cui vis sine discrimine & respectu usum aqua-
 rum harum suadeant, ne res postea malè cadat,
 sicut novi exempla. Sunt enim aquae nostrae in
 actione potentes & validae, quae ut utilitatem
 patientibus, si rectè accomodentur, prestare
 possunt magnam, ita si malè vel in potu vel lo-
 tione adhibeantur, obesse possunt valdè. Singu-
 laris igitur cautio & respectus in hac re habendu-
 us est, ne decipiamur, neq; medicus tam con-
 fidens esse debet, ut audeat patienti quantita-
 tem aquae assumendae praescribere, si thermarum
 harum naturam non habeat cognitam. Ut igitur
 ad rem redeam, diligenter considerandae sunt
 vires patientis, habitus, constitutio seu tempe-
 ries vel totius corporis vel viscerum quorun-
 dam, morbus, sexus, aetas, atq; secundum harum
 circumstantiarum considerationem & respec-
 tum, vel maiorem vel minorem quantitatem,
 vel hunc vel illum ordinem & modum aquae as-
 sumendae praescribere debemus. Quemadmodum
 igitur quantitas discreta non quidem vniuersalis,
 sed tantum particularis, ut ostensum est,

constitui certa potest, ita quantitas continua
terto dierum spacio, quam diu aqua sit bibenda,
desiniri nequit. Sunt enim quidam morbi, qui
potione longiore opus habent, sunt etiam cor-
pora, quae moram tantam ferre possunt. Sunt &
alij morbi, qui paucis diebus potionem absolve-
re, sunt etiam alia corpora, quae eam diu ferre
non possunt. Ut igitur neque in hoc error com-
mitti queat, diligenter circumstantiae perpen-
denda sunt, & secundum has tempus continu-
um definiendum. Ac licet tertium numerum &
quantitatem aquae assumenda praescribere sit
difficile & periculosum, tamen quodammodo
medium, qui nec propter excessum obsit virtuti,
nec propter defectum nullas moliatur evacua-
tiones, proponere, non inutile omnino aut ab-
surdum fuerit. Primo autem die assumet aeger
tres vrceos, quorum quilibet quarta partis can-
thari nostri consueti capax sit, secundo quinq;
tertio septem, quarto novem. ita enim natura
se accomodabit ad aquae operationem, per len-
tum potionum augmentum hoc modo assueta.
Quod si primo die parum aut nihil secernatur,
non est metuendum; recipitur enim intra venas
& sequenti die maiori in quantitate secedit. In
novem autem vrceis subsistat aeger; & post sen-
sim retrocedat & regrediat, & semper duos
vrceos in sequentibus diebus remittat, ita ut
quinta die septem vrceos bibat, sexta quinq;
septima

Septima tres, ita redibit numerus ille primus, qui in principio erat assumptus, & sic ager portionem poterit absolvere septem diebus. quod tempus etiam medium est, quod nec ~~ex~~ nec ~~ex~~ habet, etsi sciam illud in pluribus pro morbi, virium &c. ratione, nunc produci nunc verò præcidi. Hic igitur est noster modus, quantitatem tam discretam quam continuam respiciens, quem iudico esse bonum. Quod si quis hunc sequatur, & vel exiguas evacuationes, vel copiosas nimis experiatur, non is me reprehendere poterit, quod ad superius indicatam commonefactionem & instructionem non respexerit, ubi circumstantiarum considerationem, quam medicus præscribere debet, inculcavimus. Spectanda enim est cum alijs hic ætas & corporis siccitas, nam in ætate senili sexus plerunq; muliebris non facile secermitur ob virtutis expultricis imbecillitatem, quemadmodum vidi quedam exempla. Præterea in habitu sicco & ventre sicco etiam facile retinetur aqua ob supra commemoratam causam. Contingit autem sæpè, vt cum plures fiant evacuationes per vrinam, alvi deiectiones sint pauciores, secundum Hippocratem. Quibus noctu vrina multa est, exiguam deiectionem significat. Sed tamen hoc notandum est, vt cum excretiones per secessum copiosiores esse velimus, salis aliquid aquæ aspergamus, per ventrem enim potius sal quam per

urinam descendit. Sin autem aquam copiosiores
 ad renes deducere cupiamus, dulce aliquid, vt
 Iuleb, vel mel rosatum admisceamus. Sed hic
 in mentem mihi venit, haud rectè fieri, cum in
 calculosis vrinae promovendae causa, in primis
 statim diebus dulce aliquid aspergitur. Sæpissime
 enim accidit, vt calculus magis commoveatur
 & augeatur, deductâ materia pituitosa, qua in
 ventre & intestinis erat, ad renes. Sed in princi-
 pio cum aqua assumitur, ad ventrem & seces-
 sum ea dirigi debet, vt materia illa e vacuata,
 postea sine nocumento renes etiam curari possint.
 Sæpè etiam patientes quidam de inflatione ven-
 tris, quam hæc aqua commovet, conqueruntur,
 sed hæc natura aqua, cum secundum excessum
 calida & sicca sit, non est tribuenda, sed potius
 frigiditati stomachi, seu si ille non sit frigidus,
 humoribus frigidis & pituitosis, qui in illo con-
 tinentur, vel etiam retentioni aquæ, inflat enim
 quasi, cum primo die retinetur. Obijcere autem
 nobis hic aliquis posset, lapidem calcarium etiam
 in corpore nostro, quemadmodum in canalibus
 hoc fieri videmus, accrescere posse: Cui respon-
 deo, ad calcarij lapidis generationem tria hæc
 necessaria concurrere, Primò, copiam aquæ, ni-
 si enim aqua in magna quantitate non alterata
 perfluat meatum aliquem, lapidem hunc genera-
 re non potest: nam vt saltem vel quantitate se-
 minis papaveris minima portio formari queat,

opua

opus est multa aqua. Sed intra corpus humanum non tanta quantitas, quo lapidem generare posset, assumitur, ergo etiam formari non potest. I. I. calorem ferventem: nisi enim calor assit ferventissimus, non potest illa cementosa materia & rubrica in lapidem cogi, sed eo tempore quo bibitur aqua, calor ille ferventissimus dissipatus est, & calor corporis nostri etiam non est fervidus, sed mitis & temperatus. Quapropter lapis ille generari non potest. III. necessarium etiam hoc est ad lapidis generationem, ut nulla facta sit alteratio & secretio partium materia illius, qua in lapidem verti debebat, antequam in potum assumatur, sed necesse sit ut per totam substantiam diffusa sit, quam diffusionem calor & fervor retinet. Sed facta est alteratio & separatio partium per refrigerationem magnam, antequam aqua idonea ad potum feret. Quapropter nullus si aqua bibatur lapis in corpore nostro generari potest. Quod si contingat, ut primo die aqua vomitu regetur, diligenter a medico perpendendum est, utrum vomitus imbecillitatis ventriculi ratione, an vero pituitosorum aliorumque humorum frigidorum in ventriculo harentium copia fiat. Quod si is ratione imbecillitatis ventriculi contingat, curandum est, ut praesidijs idoneis adhibitis ventriculus roboretur, & aqua retineatur. quod si hoc praestari non queat, intermittendus omnino est potus, si sequentibus

F. 4.

diebus

diebus 2. 3. 4. vomitus recurrat. Si verò vomitus fiat prima die ratione copiosorum humorum signum est bonum, nam humores evacuantur multi. Quod si secunda aut tertia die is recurrat, diuersione facta per enema aut alio presidio huic malo succurrendum. Omnino autem curandum est, ne ventriculus frequenti vomitu debilitetur. Si verò accidat, quod frequenter fit, vt aqua retineatur primo die, non est metuumdum, nam in cavitates viscerum & venarum recipitur, & impressionem ibi facit, si verò & altero & tertio retineatur periculum est. Quapropter considerandum est, vbi nam aqua, an in ventriculo & intestinis, an verò in habitu venarum retineatur. Quod si in ventriculo & primis venis consistat, clyster ex eadem aqua cum hiera simplici injiciendus est. Si verò in habitu venarum, pillula aleopanginae aut ma sicinae ante canam exhibendae sunt, vt aqua evacuari possit, eoque tempore quo operatur medicamentum, aquae potio intermittenda est. Sunt etiam alia symptomata, quae aqua potioni superveniunt. Sed cum & rarius evenire soleant, eorundemque curatio (cum circumstantiis & morbi & agrotantis corporis varient) non sit cuiusvis sed periti medici, ne idiotis nostra instructio errorem pariat, ideo & mentionem illorum & curationem intermisimus. Nunc verò ad quartum caput, de modo bibendi propositum accedamus

damus. Ut antè indicatum est, eger manè eva-
 cuata alvo, in suo conclavi obambulet, vt calor
 natus moveatur, vt aqua attrahi possit, sed
 non ita, vt corpus incalescat, vt ad sudandum
 pronum sit: sit etiam conclave non admodum
 calidum, nec hoc idem contingat, postea assu-
 mat aquæ quantitatem secundum respectum cir-
 cumstantiarum morbi, virium, temperiei, æta-
 tis, sexus, &c. constitutam, ita tamen vt vices
 partiatur, nec iniurgitet vt ventriculus disten-
 datur, sed haustus distinguat, & inter istos sem-
 per mediocris obambulatio intercedat, vt &
 aqua descendat, & moto calore, aqua melius
 operari queat. Sat autem erit si potionem ab-
 solvat vna hora, vel vna & dimidia, vel etiam
 dimidia hora, si parva aquæ quantitas assumen-
 da fuerit. Post, potione peracta, semper me-
 diocriter obambulet, donec hora prandij veniat.
 quæ definitur mutatione coloris vrinae, nam cum
 iam incipiat vrina pallidior fieri, cum antè, vt
 fit redderetur alba, iam tempus prandij aderit.
 Cavendum autem omnino, ne aqua vel nimis te-
 pida vel frigida assumatur, nam præter hoc quod
 cum nausea assumeretur, etiam operosa & effi-
 cax esse non posset, cum quia frigidior iam facta
 esset, tum etiam quod vires aliquas iam amisisset.
 In tanto igitur calore bibenda est, quanto
 sensus ferre possit. Quod ad quintum caput de
 diata propositum attinet, etsi in precedente ca-

pite aliquid sit commemoratum, tamen hic specialiter quoq; aliquid subiungam. Cibus sit humidus & facilis digestionis, cerevisia diuretica, non fumosa, non ~~diarrhoeos~~. Vinum non forte nec vehementer calidum, sed mediocre. Fugient omnia ea, quæ viscosos & crudos humores generant, abstineant à fructibus crudis, à cerasis dulcibus, diu enim in ventriculo morantur & obstructions faciunt, à prunis & pomis crudis abstineant, item à caseis Boemicis putrefactis, & ab omnibus ferè caseis. impedimento enim sunt aquæ, & interdum astus, interdum flatus, interdum etiam obstructions excitant & faciunt. Abstineant etiam ab ijs piscibus, qui in stagnis & paludibus degunt & capiuntur, à cancris, eligentq; potius pisces qui in saxatilibus aquis degunt, sed non cum lardo præparent, sed vel cum aromatibus, vel aceto & butyro, seu oleo. abstineant à placentis, à frixis, à fumo induratis carnibus. Cerevisia ea, quæ superiori indicatis conditionibus contraria est, fugienda est. Idem iudicium de vino faciendum, sed ita hodierno die vinum corrumpitur, ut triplo magis hi qui corrumpunt puniendi essent, quàm alij qui rem aliquam aliam, quæ intra corpus non assumitur, depravant: hi enim rei illi solum nocent, illi verò non solum vino, sed sanitati quoq; obsunt. Vinum Rhenanum igitur vel Ne-Elarinum, si modò non corrumpatur, quemad-
 modum

modum cerevisia Schlaccen verdiana, vel etiam
 nostra, si rectè præparetur, in hoc casu non erit
 incommoda. Hoc tamen notandum est, ut hi
 qui calidioris naturæ sunt, quibus etiam spiritus
 & vapores ex sanguine in caput facillè effertur,
 non bibant frequenter vinum, præsertim
 cum lavant, sed potius contenti sint cerevisia,
 nisi ventriculi & virium debilitatis causa interdum
 vini aliquid bibere velint. ~~Et~~ etiam, qui
 vino assueti sunt, non transeant facillè ad cerevisiæ
 potionem ob humorum commotionem, alteratio enim
 subita fieri posset. A somno abstinere
 patiens debet eo tempore quo bibit, ne caput repleatur
 & rheumata concitentur. Motus mediocris,
 nec talis, qui sudorem, ut antè relatatum est,
 proritet. Ira, tristitia, mœror, & similia
 alia vitanda sunt. concitant enim & revellunt
 humores, non legitimos, & siccant præterea,
 & virtutem debilitant, quæ res perniciosissima est
 in huius aquæ usu. Atque tantum de potione.

Quod ad lavationem attinet, sciendum est
 contra naturæ ordinem eos facere, qui nullum
 tempus ad lavandum consuetum observant, nec
 si lavent considerationem habent horarum, quot
 lavare eos observatis circumstantijs conveniat.
 Ita multi reperiuntur, qui statim post prandium
 balneum ingrediuntur, multi etiam bene poti,
 & cibo repleti hoc faciunt, non pauci post cœ-

nam etiam lavant. Atq; hic recordor cuiusdam
 medici, qui in regimine illo, quod usuro aquis
 nostris cuidam nobili præscripserat, suadebat vt
 patiens ille suus post cenam balneum ingrede-
 retur. sed naturam aquarum ille medicus fortas-
 se non intellexerat, tantum abest, vt nemo bal-
 neo dulcis aquæ eo tempore vtatur. Sunt etiam
 alij, qui cum sint natura imbecillioris, ad mul-
 tas horas balnei tempus magno cum detrimen-
 to virtutis producunt. alij quoq; qui pauciores
 horas, quam quod morbo conveniat, lavationi
 tribuunt. Multi, qui antè non purgato corpore
 & humoribus præparatis, lavationem subeunt
 magno cum periculo. Hi errores sunt magni, &
 partim ab ipsis patientibus, partim ab hospiti-
 bus ipsis, qui neque naturam morbi, nec circum-
 stantias illas, quæ sæpè & necessario referun-
 tur, nec quomodo & quanto tempore lavan-
 dum sit intelligunt, proficiuntur. Hortor au-
 tem patientes, vt hac in re cauti (oportet enim
 me verum fateri) sint, ne indoctis obtemperent,
 sed medicorum consilia expetant. Vt autem nec
 in hac parte agris instructio nostra desit, Primò
 indicandum est, quodnam tempus sit ad lavan-
 dum conveniens; I I. Quid illos facere oporteat
 antequam balneum ingrediantur. I I I. Quo-
 modo lavandum. I I I I. Quanto tempore la-
 vandum. V. Quid egressis iam facere post bal-
 neum conveniat. V I. Qua diata vtendum.

Quod

Quod ad primum attinet, tempus optimum est
 matutinum, quod post ortum Solis contingit,
 eo enim tempore ventriculus est vacuus, &
 virtus & calor noster alijs inserviendis & dige-
 rendis non est occupatus, est etiam illud tem-
 pus temperatum, nec caloris abundantiam vt
 meridianum habet, vnde lavantes molestiam
 percipere non possunt. Est etiam bonum tem-
 pus vespertinum, quod est ante cenam, praefer-
 tim si prandium quodammodo digestum idq;
 breve fuerit, nam virtus, praesertim debilio-
 rum, prandio refecta, melius impressionem aquae
 tolerare poterit. Tempus autem illud secundum
 horologium loci vsitatum est hora tertia, ea
 enim conveniens est, si praesertim aeger hora de-
 cima pransus fuerit. I I. Aegri mane surgere
 debent, & ventrem evacuare, postea mediocri-
 ter obambulare, vt calor movere incipiat. Ne-
 cessarius autem omnino est respectus ventricu-
 li, ne is cruditatem aliquam aut flatum, aut alias
 materias forceat, ne aut dolores cholici, aut dis-
 tentiones & inflationis, vt saepe accidit, com-
 moveantur. Quod si hepar fuerit calidum, ven-
 triculus vero, cuius respectu etiam lavatio in-
 situta est, fuerit frigidus, hepar cerato rosaceo
 aut mirrino aut santalino, &c. muniendum erit,
 ne in balneo incalascet, idem faciendum si renes
 ita affecti fuerint. Caput etiam optime regatur,
 ne a vaporibus aquae laedatur externis, ita con-
 tinget

tinget vt sudare possit, quod est bonum. postea
ad solium seu balneum accedat. Curandum etiam
ne locus, vbi patientes loturi sunt, sit fumosus,
nec in illo aer conclusus, sed purus, qui alterari
queat. Sequitur nunc caput tertium de modo
lavandi. Observatis praecedentibus praecipis
eger se sensim demittat in balneum, immersis
primò pedibus, mox cruribus, hinc ventre, &
tandem totò corpore, ita calor noster istam mu-
tationem melius feret, nec horror excitabitur.
Aqua non sit vehementer calida; sed temperata,
si praesertim quis natura calidioris, aut corporis
aliquantò macri & extenuati lavare debet.
Cum descendit eger in lavacrum aquam movere
non debet, is enim motus ad horroris concitan-
di causam etiam facit. Quieta igitur esse debet,
& quietus eger ipse in eo morari, ne ex aquae
commotione fumi excitentur, qui caput replere
possint. Habent autem quidam in more, vt in-
terdum vel totum corpus, vel partem illius im-
mergant: hoc etsi rationes suas habeat, tamen
cautio adhiberi debet, ne cum vni parti profi-
mus, alteri noceamus. Ut autem certam regu-
lam patientes habeant, videndum est, an eva-
cuationis causa, an verò roborationis gratia la-
vacro vti velimus. Qui evacuationis causa la-
vare volunt, totum corpus immergere debent,
vt ex omni parte humor digeratur & evacue-
tur, si enim vnã partem solum corporis, ex-
empli

Simpliciter causa, pedem patiens immitteret, attra-
 heret magis à corporis partibus superioribus
 materiam, atq; ita non probe evacuet humo-
 rem in parte hærentem affluente novo. Si igitur
 corpus totum affectum fuerit, vt sit illud vel
 paralyticum, vel arthriticum, vel scabiosum,
 vel aliquem alium morbum in membris exte-
 rioribus patiat, vt sit tumidum, cachecticum,
 aut aliàs humidum, rectè totum corpus immer-
 getur. Si verò vna pars vel viscus interius malè
 habuerit, preparato & evacuato prius toto
 corpore, eam partem solùm aquæ immergere
 debet. Vbi roborare partem aliquam solum vo-
 lumus, totum corpus in solium demittere non de-
 bemus, sed eam partem tantum, quam roborare
 volumus. Quod ad quartum attinet, de quan-
 titate temporis, quam diu lavandum sit, scien-
 dum est, duplex esse tempus lavationis, univer-
 sale & particulare. Universale totum illud spa-
 cium lavandi, secundum dierum numerum de-
 scriptum continet. Particulare vices & moram
 lavationis definitam certis horis. Quomodo-
 dum autem supra, cum quantitatis potionum
 mentionem faceremus, nulla certa quantitas &
 numerus mensurarum propter circumstantia-
 rum differentiam præscribi poterat, ita in lavi-
 tione propter eandem causam certum & defini-
 tum dierum & moræ & horarum in balneo spa-
 cium dari haud potest. Consuetum tamen, &
 quod

quod medium teneat, referam. Universale tempus quatuordecim aut quindecim dierum esse potest, nam in hoc spacio ager aliquid efficere poterit, præsertim cum aqua nostra sit calida & magnas faciat impressiones, aliàs enim si aqua frigida & imbecillis esset, hoc tempus producendum esset. Bis autem, vt antè est ostensum, lavare patiens potest, sed non eodem horarum numero. Ante prandium enim mane vel duas vel tres horas, post prandium ante cenam vespere vel vnâ cum dimidio, vel duas etiam ferre potest, habito tamen semper circumstantiarum respectu. Quemadmodum autem in potione secundum numerum mensurarum & vrceorum ascensum, & rursus descensum est: ita ager primis sex diebus numerum horarum augere, & in summo numero per duos, tres aut quatuor etiam dies insistere, & postea rursus horarum numerum diminuere debet semper descendendo, quemadmodum ante semper ascendendo. Ut si, exempli causa, prima die manè per vnâ horam lavaret, & vespere tres quadrantes hora, altero die augebit numerum, & sic tertio, quarto, quinto & sexto die semper paulò plus morabitur in balneo, donec perveniat ad tres horas, quæ incidant in diem sextam. In his tribus insistat vsq; ad nonum aut decimum diem, & semper paucioribus horis post prandium in balneo moretur, quàm factum sit manè. Post decimam

aut undecima die descendat semper diminuendo
 horarum numerum vsq; ad vnā horam, quæ
 incidet in decimam quartam aut decimam quin-
 tam diem. Hæc est quantitas dierum & hora-
 rum lavationis, non quidem secundum omnes
 circumstantias morbi, habitus, constitutionis,
 sexus, ætatis, &c. descripta, sed solummodo
 generaliter, medio quodam modo indicata,
 quam peculiarem quilibet æger à medico ha-
 rum thermarum perito petere poterit. Nunc
 ad V. Cum æger è balneo egreditur, corpus
 bene vestibus munire debet, ne ab occurrente
 aëre offendatur; hypocaustum calefactum esse
 debet, si aër exterior asperior aliquanto fuerit.
 Caput etiam detergere & corpus vt vapores è
 corpore exhalare possint, post in lectum se reci-
 pere, & sudare, quod raro, ob resiccationem
 quam hæc aqua corpori affert, debet. Sudorem
 si venerit surgens abstergere, & bene indutus
 obambulare, post assumere prandium. post
 prandium nullo modo dormire debet. VI. Quod
 ad dietam attinet, ea talis esse debet, qualis est
 præscripta in potione, nisi quod in lavatione ali-
 quanto ad frigiditatem declinare debet. Lavatio
 enim plus calefacit & resiccatur quàm potio. Atq;
 hoc etiã observandũ est, vt in lavatione prandiũ
 brevius sit; cæna aliquanto largior, quemadmo-
 dum in potione prandium largius, cæna brevi-
 or, vt aqua manè bibi, post prandium autem

G

patiens

p̄s̄iens lavare possit. Abstineant (nisi alia assint
 quæ concedant) à lavatione febricitantes, mar-
 core correpti & extenuati, p̄t̄isici, hectici
 omnes qui sunt calidioris & sicioris corporis,
 qui etiam cum tali morbo conflantur. Cave-
 ant hi, qui iam sunt in paroxismo cholice passio-
 nis, aut qui sunt in paroxismo calculi, ne balne-
 um intrent. Abgentur enim dolores ob motum
 humorem pituitosum qui in ventre est. Purgata
 igitur optimè sint corpora cum lavatione uti ve-
 lint, aliàs, præsertim in crassis & obesis, gra-
 vissima symptomata excitantur ob fusum colli-
 quatumq; humorem. Quod si contingat, ut pa-
 tiens, præsertim manè, lavationem tolerare non
 possit, assumat iusculum de carne vituli aut gal-
 line, & sæpius repetat (si spacium præscriptum
 mora ferre non poterit) lavationes, ut quod una
 vice compleri non poterat, pluribus recompen-
 setur. Omnino autem attendat, ne in balneo aut
 dormiat, aut edat, aut bibat, quod scire agrum
 aliàs oporteret. Quod si sitis & ardor corporis
 oboriat, abstineat à balneo per dies aliquot,
 & dieta utatur humectante & refrigerante,
 bibat manè syrupos refrigerantes, ut de Endivia
 & cichorea, atque hepar cum decoctis endivia &
 cichoreæ foveat, vel bibat aquam acidula no-
 stræ, cui saccharum rosaceum, aut rob de ribes,
 inspersum sit. Post evacuationem commodam
 adhibeat. Si verò viriam imbecillitas metnenda
 sit, in

fit, in promptu patiens habeat morsellos vel rotu-
las ex speciebus diarrhodonis Abbat. aut de
tribus sandalis confectas, vt illis & ante balne-
um & post balneum vti possit. Si alvi suppressio
assit, clystere ex eadem aqua, aut alijs rebus com-
munibus preparato subueniendum. Si capitis
dolor, is cum Saccharo rosato aut violato aut
diacitonite curetur. Sunt & alia symptomata,
qua patienti occurrere possunt, sed quia horum
cura ad medicum spectat, ideo consulto ea præ-
terimus. Hoc tamen quasi appendice monitos
agros volumus, vt omnem repletionem tam cibi
quam potus, etiam vsum Venereum, vt eo tem-
pore minime convenientem & commodum, vi-
tent. Ita rectè thermis nostris vtentur.

CAP. VI.

DE EO QUID FACE- RE PATIENTES POST vsum thermarum oporteat, cum aut adhuc in thermis sunt, vel iam discedunt.

OMNINO malè faciunt hi agri, qui post-
quam thermarum vsum ad finem deduxe-
runt, commestationibus & crapula plus quàm
bœoticè indulgent, cum non intelligant, quod
cum vires ob thermarum impressiones aliquantè
sunt fessæ & debiles factæ, nec non humores
G 2 commo-

commoti, maius malum valetudini spontè accersere possint. Ne autem hoc accidat, moneo illos & suadeo, vt non statim in fine vsûs aque calida, de loco discedant, sed vno aut duobus diebus aut pluribus etiam ibi commorentur, ne corpus adhuc apertum & motum aëri insueto subito exponatur, aut commoveatur aliquid, quod commouendum non sit. Modicè igitur in oppidulo nostro obambulet, vt sensim calor & corpus aëri assuescant. Vitentur crapula, & in præscripta diæta de potione persistat spacio vnius mensis aut mensis cum dimidio. Vitet omnes animi vehementes commotiones, & curet vt alvus semper sit laxa. Omnino autem in hoc incumbat, vt peracto potu & lavatione, præsertim autem lavatione, medicamentum non valde forte assumat, vt quod motum colliquatumve, aut non in locum idoneum protrusum sit, evacuetur. In itinere non vehementer moveri patientes convenit, nec astuantes aut bibere aut comedere oportet, propter præcedentes medicationes. Sed sensim paulatim post remissum calorem, assumere aliquid conveniet, ne corpus aqua quasi renovatum ledatur. Corpus benè tegat & vestibus muniat, ne aër externus illi ob sit, vitetq; post ea omnia, quæ occasionem ad curatum morbum dederunt. Atq; hæc pauca de sexto capite indicata sint satis.

CAP. PECVLIARE.

DE CVTIS CORROSIONE,
QUANDO ET
quomodo ea sit vtendum.

INVALVIT consuetudo apud nostros; vt
 Egri in quibusdam affectibus curim & corpus
 corrodendum aquis subijciant, idq; faciunt cum
 aqua refrigerata, & tepidiores facta sint. Etsi
 autem hæc consuetudo in quibusdam affectibus
 mihi non displiceat, tamen magni errores vel ab
 ipsis agris, vel consilio hospitum sæpè commit-
 tuntur. Quidam enim non purgati corpore aquis
 rodentibus sese committunt; quidam hoc faci-
 unt cum non opus sit aut conserat, quidam ni-
 mis refrigeratis illis vtuntur, quidam longiore
 tempore in aquis quàm oporteat morantur,
 quidam dolorem ob corrosionem & exulcera-
 tionem ferre non possunt, sed statim ante tempus
 calida vtuntur, vt consolidata cute dolores ces-
 sent. Quare autem frigida, hoc est, non in gradu
 extremo frigida, sed tepida corrodant & exulce-
 rat, calida verò consolidet, iam causam refe-
 ram. Etsi autem libenter vnicuiq; suam opinio-
 nem relinquam, tamen meam hic attexam. Atq;
 sunt duæ causæ, cur refrigerata rodant. Prima
 est aluminis chalcanti & nitri acredo, quæ mi-
 nera in refrigerata aqua potentiores vires ha-

bent quam in calida. In calida enim partes earum mineralium diffusa & disiecta, etiam quodammodo obtusa sunt, atque ideo non sunt ita actiosa & efficaces: in refrigerata autem coniecta & acres sunt, calore qui illas diffundebat & obtundebat dissipato. Secunda est absentia pinguedinis calcis, rubra & alba terra, quas ante rubricam & bolum albam appellavimus. Hæ enim pinguedines cum per aquam diffusa, caloris qui eas retinet beneficio, adhuc integra, nec per vaporem resoluta aut refrigerationem secreta sunt, mineras iam relatas obtundunt, ut vires suas exercere non possint, obtusa à viscosa pinguedine calcis & bolorum. Pinguedo enim acridinem obtundit. Cum verò illa viscosa pinguedo per vaporem dissipatur aut secernitur, id quod contingit cum aqua refrigeratur, tunc acriores illa minera iam ab illa pinguedine liberata, vires habent multo potentiores & valentiores. atque ideo aqua refrigerata cutim corrodit, cum propter caloris absentiam qui disiciebat partes mineralium: tum etiam ob dissipatam & secretam calceam sulphuris & bolorum pinguedinem, qua calida adhuc existente aqua obtundebat vim earundem. atque hæc est causa, cur refrigerata rodat & exulceret. Cur autem calida consolidet manifestum esse poterit ex relatis, nam pinguedo & calor aqua frenant & impediunt actionem acrium mineralium, ne

rum, ne

rum, ne consolidationi obflare possit. Saxum, verò calcarium, nec non rubrica & bolus alba (ex cuius succo velur materia gypsea in materia cementosa nascitur) exiccant & consolidant. Atq; hæc est causa cur calida consolidat, Hanc ego, quantum quidem indagazione solerti assequi potui, existimo rationem esse probabilem & veram. Quod si quis meliorem excogitarit & proposuerit, hanc libenter audiam. Rodit autem alium citius, quàm alterum. non quidè propria actionis ratione, sed accidentis & relativè. Quorum enim habitus corporis humidus & rarus, & cutis rara & subtilis est, horum corpus & cutis faciliè corroduuntur & exulcerantur, materia enim pro exulceratione adesi, nec non facilis est illius attractio, raro habitu corporis & subtili cute existente. Quorum verò habitus corporis est densus & siccus, nec non cutis durior, his cutis non faciliè corroditur, & quia paucior est materia, & meatus densi & siccissimi, per quos trahi illa debet, sed tantum illa lentè attrahitur, sub cute latens, nec in pustulas vt in priori corpore resolvitur, sed cum calida aqua adhibetur, tunc materia illa conclusa & frigida mobilis & actiuosa redditur, et pustula prorumpunt, & exulceratio oboritur. Non autem est existimandum calidam quoque corrodere, cum hæc illius non sit propria actio, sed quia materiam aqua refrigerata attractam attenuat.

& movet vt extra cutem prorumpat, & parva
 pustula & vlcuscula fiant, ideo putatur cutim
 exculcerare & corrodere, cum potius, vt antè
 indicatum est, consolidet, nisi quis dicere velit
 hanc corrosionem fieri per accidens. Ut autem
 res fiat planior & certior, indicabo primum,
 qui corrosionem experiri debent, qui non. I I.
 Quando vtendum corrosione. I I I. Quomodo.
 I I I I. Quam diu. Quod ad primum attinet,
 non quivis sine respectu & discrimine corrosio-
 nem subire debet, est enim illius magna vis.
 Atq; ideo vt respectus & virtutis & morbi ha-
 beatur, ij moram aqua tam diuturnam & ex-
 ulcerationem ferre possunt. I. Qui habitum cor-
 poris habent bonum & firmum. I I. Quibus
 constitutio seu temperies est humida. I I I.
 Quibus fortis est virtus, nam omnino in ista re,
 vbi lavatio, praesertim in refrigerata aqua, in
 tantum tempus extenditur, virtute & calore
 firmo opus est. I I I I. Quibus caro rara, humi-
 da, & cutis tenera & subtilis est. V. Quibus
 malum vel in habitu musculofo, vel articulis vel
 brachijs & cruribus consistit, si verò aut in ce-
 rebro, aut ventriculo, aut iecore, aut liene, aut
 renibus, aut matrice, aut alijs in visceribus in-
 ternis malum haeserit, frustra suscipitur, imo cum
 detrimento, hoc praesidium. V I. Corrosione
 vtentur ij, qui revellere ab interioribus ad ex-
 teriora malum volunt. Est enim hujus in re-
 vulsione

vulsione magna vis, cum materia velut per
 cauterium opposita revellitur & attrahitur.
 Haec igitur sunt indicationes quae ostendunt, qui-
 bus corrosio adhiberi & utilis esse possit. Cor-
 rosionem vitare debent sicci, extenuati, senes,
 omnes hi, qui nimis refrigerati sunt, sive natura
 tales sint, sive per accidens ita facti, etiam hi,
 quibus natura & virtus debilis est, hi qui sca-
 bie sicca aut senili laborant, qui cutim densam
 & siccam habent, omnes hi, vel quia corrosio-
 ne nihil proficerent, vel virtutem longiori in
 balneis mora debilitarent, vel corpora antè fri-
 gida nimis refrigerarent, nisi adessent aliae indi-
 cationes, à corrosione & ulceratione abstinere
 debent. Sequitur II. Quando corrosione uten-
 dum. Non quovis tempore ad corrosionem &
 exulcerationem veniendum, sed eo, cum & aër
 tepidus, & corpus humidius existit, nihil enim
 est quod adeo cuti & corpori exulcerato obsit
 ac aër frigidior & asperior, cum enim corpus sit
 apertum, & humores moti facile, vel ex levi
 saltem alteratione, gravissima symptomata,
 praesertim in corpore tenero & iam languido,
 ob continuam moram in balneo factò excitari
 possunt. Ideoq; neque hyemali tempore, neque
 alijs temporibus, in quibus aër aliquanto aspe-
 rior & frigidior est, corrosionem suadeo, sed so-
 lummodo calido & tepido, quale est principii
 um aestatis & pars ultima veris, quod si au-
 tumnale

tumnale tempus tepidum, & calidum aërens
 habuerit, non est illud præmittendum. Præ-
 terea non est descendendum ad corrosionem, ni-
 si eo tempore, quo corpus a superfluis & pec-
 cantibus humoribus evacuatum fuerit, aliàs
 enim si quis sine purgatione se eiusmodi exulce-
 rationi committere auderet, in gravissima sym-
 ptomata incideret, vt lipothymias, vertigines
 inflationes, dolores cholicos, dyspnæas, atq; alia
 quamplurima, novi enim exempla. Ad III.
 quod attinet, quam diu in aqua morandum do-
 nec corrosio fiat. consuetudo non admodum bo-
 na invaluit, vt quidam vna die & nocte conti-
 nua, quidam duabus diebus & tot noctibus,
 aut etiam pluribus, sine consideratione aut vir-
 tutis, aut morbi, aut aliarum circumstantiarum,
 continuè in balneo morentur, & periculose na-
 turam affligant, cum alia ratione eam rem insti-
 tuere possent, vt noctem, cui requies & somnus
 dicatus est, omitterent. Non autem certum
 tempus moræ in balneo, ob sæpè relatas circum-
 stantias morbi, habitus, ætatis, virium, defini-
 ri potest. Quædam enim corpora parvo tempore
 ad exulcerationem veniunt, quædam verò lon-
 giore, id quod te præsens conditio, hâcitus cor-
 poris, cutis & temperiei, vt supra ostensum est,
 docebit. Humida enim corpora, & rarioris, vt
 dicitur, textura, nec non tenerioris cutis, ci-
 tissimè ad corrosionem perveniunt, quemadmo-
 dum &

dum & huius & opposita rei exempla vidi. Non autem suadeo, vt noctem in moram lavandi assumant, ne natura ob vigiliam nimis debilitetur, & cruditates in ventriculo ob eandem causam colligantur, quæ res perniciosissima est in proposito casu subeunda corrosio. Cruditates enim illæ ad superficiem attraherentur. Omittenda igitur nox est, & dormiendum, vt virtus refici queat, & moram lavationis interdiu sustinere possit, necesse est enim, vt si corpus resolvi debet, vna die vel decem vel duodecim horas lavando consumat, adhibito tamen respectu circumstantiarum, ita, vt ante prandium sex, post prandium quatuor aut plures horas, si cito & parçè pransus fuerit, & ager robustus fuerit habitus, absolvere possit, tamq̃, diu lavandum donec cutis corrodat. Sed hoc observandum est, vt primo die à pauciorib. horis incipiat, exempli causa, si ante meridiem tres, post meridiem duas absolvat, & post semper ascendat, & duobus aut pluribus horis numerum augeat, donec corrosio veniat. Atq; etiam hoc notandum est, ne aqua nimis sit refrigerata. refrigerat enim corpus non solum actualiter, sed etiam potentialiter, quod si fieret, symptomata gravia sequerentur. Ita autem refrigerata esse debet, vt lavans non frigeat, nec horrore ob frigus stimuletur, sed teporem, non calorem, qui sudorem movere possit, persentiat. Novi enim
 hospiti-

hospites qui sine discrimine patientibus omnib.
 valde tepida, hoc est, frigidam, quæ horrorem
 inducit, suadeant magno cum detrimento pati-
 entum. Quod si quis ad exulcerationem festinet,
 curet ut balneum non quotidie expurgetur, sed
 tertio vel quarto quoque die, acrior enim fit stans
 aqua, et cutim citius quam alias corrodit. Quod
 si iam cutis corrosa sit, ager, quod quarto loco
 de modo proposuimus, non ut ante in balneo
 morari, sed inde egredi (nam temporis diutur-
 nitate virtus nimis debilitaretur) & se optime
 vestibus prae munire debet, ne corpus ab aere of-
 fendatur, & in hypocaustum calefactum ingre-
 di, atque ibi vel obambulare, vel sedere, vel si
 hoc non possit, cubare debet, ut materia noxia
 effluere possit. Post unam autem vel duas etiam
 horas balneum iterum ingredi, ibique per unam
 horam aut paulo plus, morari debet, post ite-
 rum ingredi, & eodem modo, ut ante indicatum
 est, ad duas vel plures horas extra balneum mo-
 rari debet, ut materia peccans effluere possit,
 post iterum se immergere secundum horas con-
 suetas lavando debet. Idque facere quantum pos-
 sibile quater aut quinquies uno die, in eoque duo-
 bus aut pluribus diebus persistendum, donec
 ichor ille fluere desinat, & corpus sit resiccatum.
 Post veniendum ad calidam, quæ primo die ca-
 lorem magnum non habeat, sed temperatum,
 atque ita temperatum, ut paulo calidior tepida ea,
 qua

qua patiens in corrosione usus fuit, sentiatur,
 quod ideo æger notare debet, ne corpus apertum
 calore ledatur. postea semper & in calore &
 mora sequentibus diebus ascendat, donec conso-
 lidatio firma & cutis densior fiat. Dividenda
 autem sunt (ut antè quoq; de mora & in balneo
 & extra illud, cum corpus corrosione apertum
 factum esset, indicatum est) lavationes primis
 diebus in plurimas vices, ne corpus mora offen-
 datur, ita ut prima die quater aut quinquies la-
 vet, atq; vna vice quadrantem, aut quadran-
 tem cum dimidio vnius horæ consumat, & extra
 balneum in calido hypocausto vna hora moren-
 tur, ut calor attrahi & natura operari possit.
 Post sequentibus diebus semper moram in lavan-
 do auget, & tempus quoq; extra balneum ali-
 quanto producat, & vices in principio præ-
 scriptas diminuat. Quod ad observationem re-
 rum sex non naturalium attinet. Aëre æger utatur
 puro, non fumoso & humido, ideoq; videat,
 ut in loco eo, vbi aër alterari queat, & fumi non
 sint conclusi, habitet. Fugiat aërem frigidum,
 præsertim quando balneum egreditur, caput bene
 muniat, ne diuturnitate lavationis offedatur.
 Cibus sit facilis digestionis, cui etiam ea, quæ
 virtutem & cor roborant, admista sunt. Vino in-
 terdum utatur ob eandem causam. Dum in balneo
 moratur non edat aut bibat, ut solet plerunq; in
 hoc casu fieri, dum æger lavationes continuare
 vult,

vult, aut dolorem, qui extra balneū, corrosio cor-
pori accidit, metuit, sed extra balneum prandiola
sua & cœnulas habeat. A somno abstineat, replet
enim caput, & virtutem animalem debilitat, &
humores à superficie ad centrum revocat. Inpri-
mis autem curet ne alvus obstruatur, est enim
in hoc casu perniciosum. Quapropter aut brodio
ex prunis, aut cassia alvum molliat & laxet.
Mæror, ira, in tanta lavationis diurnitate vt
res perniciosissima, præsertim mæror, abesse de-
bent, debilitant enim virtutem, resiccant cor-
pus, & ab exterioribus ad interiora humores
revellunt. Atque de corrosione tantum. Nunc
aliquid de ducia seu stillicidio est commemorandū.

DE STILLICIDIO.

M O s etiam hic non est laudandus, vs
multi sine respectu & consideratione ha-
bitus corporis, loci affecti, humorum, tempe-
rii, &c. caput aut alias partes stillicidio subij-
ciant, vnde etiam contingit, vt peius multo
quàm antè habeant. Quidam etiam statim in
principio, cum neq; ante bibissent aquam, aut in
ea lavassent, quidam sine purgatione, quidam
etiam in balneo stillicidio videntur. Hi igitur uni-
versi errant, & non rectè valetudini suæ prospici-
unt. Ut autem neque in hoc agris scriptio
nostro desimus, indicabo primò, quibus stillici-
diura

dium prodesse, quibus obesse possit. I. Quae
 facere agrum oporteat antequam stillicidio vi-
 tur. III. Quando ad stillicidium descendere de-
 beat. IIII. Quomodo se in stillicidio gerere de-
 beat. V. Quam diu. Quod ad primum attinet,
 stillicidium prodest omnibus refrigeratis & hu-
 midis partibus, ijs praesertim, quibus lavatio
 impressionem magnam non facit, aut ad quas il-
 la non pervenit, ut est caput & occiput inter-
 dum. Saepè enim accidit, ut cum lotio vincere
 humorem aut partem roborare non possit, stilli-
 cidium hoc praestet, ut cum malum pertinax ha-
 reat, aut in brachijs & cruribus aut spinali me-
 dulla per stillicidium solvatur & superetur. Par-
 tibus igitur nervosis atq; ipsi cerebro illud optime
 prodest, frigidis & humidis, ut antè quoq; in-
 dicatum, illis existentibus: ita catarrhis frigi-
 dis, dolori capitis & vertigini, atq; alijs affe-
 ctibus capitis humidis & frigidis, it: lapsa memo-
 ria, ob eandem causam, prodest. Obest stillicidium
 ijs quibus caput facile impletur, sive hoc fiat
 caliditatis illius ratione, sive imbecillitatis illi-
 us, nam utroq; modo caput repleti potest. Obest
 etiam stillicidium ijs, quibus caput est calidum
 & siccum, aut alias imbecille. Propter calidi-
 tatem enim illius plius calefieret, propter imbe-
 cillitatem stillicidium suslinere non posset. Obest
 etiam stillicidium ijs, quibus corpus nimis cali-
 dum, vaporosum aut plethoricum, aut etiam hu-
 midum

midum nimis fuerit: caput enim calefactum attraheret ab inferioribus vapores & materiam, quibus repletum in gravissima symptomata incidere posset. Atq; hic notandum est, si caput ex consensu ventriculi male afficiatur, non illud ad stillicidium revocemus, sed prius potione & lavatione ventriculum curemus. Hæc autem cura & consideratio non ad idiotas & hospites, ut ante quoque est ostensum, sed ad medicos pertinet, neque generalia præcepta ita possunt præscribi, ut ad omnia individua accommodari possint.

I I. Aeger, ut antè indicatum est, non in principio statim, antequam vel potione vel lavatione usus sit, ad stillicidium venire, sed in fine, postquam vel ambo illa vel alterutrum absolutum sit, illud aggredi debet, nisi neutro opus habuerit, tunc nullius respectum habere potest, nec etiam sedens aut iacens in balneo stillicidio partes subiciat, nam dum in balneo humores fundantur & colliquantur, fieri posset, ut à capite calefacto illi attraherentur. extra igitur balneum lecto bene corpore iacens, ut ego in Italia vidi, desuper cadentem aquam, raso capite, excipere debet. Ante omnia autem corpus prius bene purget, & postea etiam eam partem, quam stillicidio submittere vult, ne assit materia quæ ad eam partem, præcipue vero caput, attrahi, aut si ante fuerit in ea commoveri possit; novi enim & audiri ab hominibus fide dignis

exm

exempla eorum, qui cum vel sine purgatione totius & partis vel plethorici nimis & humidi stillicidio vsi fuissent, in apoplexiam incidissent, quapropter ante stillicidium diligenter consideranda sunt circumstantia, an illud possit conferre, & si vtile futurum sit, diligenter corpus prius purgetur. Est etiam hoc notandum, vt eger non nisi albo prius manè evacuata ad stillicidium accedat, curetq; vt locus, vbi illud recipere vult, non sit paludosus, aut humidus, aut ventosus, vel etiam ibi aër spiret frigidior, vel etiam Sol eò radios suos mittat. Obsunt enim ista omnia stillicidio. Sic igitur se præparare debet eger antequam stillicidium subeat. Sequitur III. de tempore, quando ad illud accedendum sit. Est autem tempus duplex, vniuersale & particulare. Quod ad vniuersale attinet, vt ante de corrosione dictum est, tempus esse debet neq; valde calidum, neq; frigidum, sed tepidum, quale est principium æstatis & finis veris, & in autumno quadam partes sunt, quæ neq; excessum caloris habent, nec sunt frigida, ijs igitur temporibus stillicidium est conueniens. Quod ad particulare attinet, matutinum tempus nec non vespertinum, quod incidit ad horam tertiam, est aptum, quo tempore etiam hoc notandum est, ne prandium excessum habeat, sed breue sit, nec ex ijs, quæ vel difficilis sint concoctionis, vel multos fumos ad caput mittant, vt sunt cæpe, allia, &

H

similia,

sit apparatus, aliàs enim stillicidium non fu-
 turum est salubre. Nunc IIII. consideran-
 dum venit, quomodo patiens se in ipso stillicidio
 gerere debeat. Evacuata igitur manè, vt rela-
 tum est, alvo, æger ad stillicidium descendere, &
 corpus benè munire & tegere, nec non vocis
 contentiones & cantiones vitare debet, absti-
 neat quoq; à somno, replent enim hæc omnia
 caput. Peracto stillicidio æger caput tegere
 & detergere debet, idq; facere non valdè calidis
 linteis, ne caput nimis incalescat, sed tepidis,
 postea mitra lintea tegere & munire illud de-
 bet, ne ab aëre externo offendatur. Atq; tectum
 caput ita servare toto tempore stillicidij. Post
 stillicidium non statim prandeat aut cænet, ne
 motus evaporationis impediatur, sed æger pau-
 latim caput refrigerari sinat, vt ad prandium
 aptus esse possit. Est etiam hoc observandum,
 ut si pars aliqua frigidior, aut densioris carnis,
 aut cutis fuerit, vt in senibus & alijs complexi-
 onibus accidit, aqua altiori loco cadat, vt
 major fiat impressio, si verò fuerit calidior &
 rarioris constitutionis ex humiliori. Praterea,
 vt de alijs quoque est ostensum, non à calidiori
 incipiat stillicidio, sed à tepido & mediocriter
 calido, & sequentibus diebus semper calorem
 augeat, quantum quidem sensus & virtus fer-
 re potest. Prandium, vt indicatum est, non sit
 longum, nec ex ijs, quæ sunt difficilis concoctionis,

NEC

ne multos fumos generet, sed ex temperatis instructum, ne stillicidio vespertino obsit. Post quatuor igitur horas prandio absoluto, rursus stillicidium subeat, & eodem modo sese gerat & in ipso stillicidio & post illud, ut est præscriptum in antemeridiano detergendo & siccando caput, & mitra lintea muniendo. Hac de quarto. Nunc de quinto aliquid. Quam diu in stillicidio subsistendum sit. Hic rursus & universale & particulare tempus considerandum venit. Et quia iterum magna est differentia partium, virtutis, & aliarum circumstantiarum, quarum consideratione tempus certum præscribi non potest, ideo non multum verborum faciemus. Hoc tamen medium quodammodo, quod nec propter excessum ledere possit, nec propter defectum nihil efficere, judicarem esse observandum, ut stillicidium, cum hac aqua sit calidissima & magnam faciat impressionem, ultra septem dies non produceretur. Sed ut commemoratum est, certum tempus ob circumstantiarum differentiam constitui nequit, potest enim pro individuorum respectu, & contrahi & extendi, quæ res ad Medicum & harum aquarum peritum pertinet. Tempus verò particulare eandem etiam ob causam certum & statum definiri non potest: sed tamen si medium iterum consideremus, existimarem ego, si ante meridiem una cum dimidia, post verò meridiem una sal-

tem hora, partem sub stillicidio retineret. Sed quantitatem horarum & atas & habitus illarum partium, quæ stillicidio sunt subjicienda, nec non virtus & temperatura docebit. Et quæcumq; de potione, lavatione & corrosione supra sunt præscripta, ea etiam hic consideranda veniunt. Atq; tantum de stillicidio.

DE STUFFIS.

APUD nos hætenus non fuit usus stuffarum, quarum tamen si in usum venirent, præsertim in his nostris thermis, magnum esset præsidium, vapores enim aquarum nostrarum valdè fundunt, attrahunt & resolvunt per sudorem humores, nec non excalfaciunt & resiccant, vnde cachecticis & futuris hydropicis, arthriticis, scabiosis, & similibus, qui affectum & vitium in partibus corporis exterioribus patiuntur, prodesse. Quomodo autem stuffæ parari (nam sunt quedam loca, in quibus ob auram illam abominabilem foveæ fieri non possent) deberent, suo tempore popularibus meis, Deo volente, ostendam, benè enim stuffæ, licet non per foveas, vt ego ad balnea Aponitana, Senensia & Neapolitana in Italia vidi, construi & formari poterunt. Nulla autem nunc præcepta dari de his possunt, cum nullæ sint, quæ extent.

Atq;

A T Q V E hucusq; produxit autor tra-
 ctatum suum de usu calidæ in thermis Ca-
 rolinis, Quod si non illum nobis eripuisset,
 mors immatura, dedisset ipse & hæc & alia
 plura cultiora & magis elaborata. Hæc
 enim, quæ nunc edimus, fuerunt ab ipso pro
 ratione temporis & aliarum occupationum
 hoc modo concepta, quæ tamen ipsa nos
 nō perire, sed liberaliter omnibus eruditis,
 ijsq; inprimis, qui hac calida vsuri essent,
 communicare volumus, quæ vt grata ac-
 ceptaq; sint, petimus humaniter ab vni-
 versis.

F I N I S.

H 3

INDEX